

• NAPSZÁMOSBÓL PARASZT LETTEM •

Egy – a katonáskodás másfél évét leszámítva – a születésétől a haláláig szülőfalujában élő, kivételes megfigyelő- és elbeszélőképességgel megáldott falusi ember, Markus Lajos visszatekintése életére, az élete során átélt megpróbáltatásokra, történetekre

- *„Leírom az életemet, ahogyan eszembe jut. Ehhez a munkához, érzem, én laikus vagyok, na de mindegy, írom, ahogy tudom. Kezdjük!”* – és húszegynéhány dolgozatfüzetből kitépett lapon következnek a gyermekkor, a serdülőkor, a legénykor és a felnőttkor emlékeiről, valamint egy hatvanlapos füzetben legfőképpen az öregkor keserűségeiről valló sorok. Ezek alapul vételével, és a múlt század hetvenes éveiben magnószalagon rögzített hosszabb-rövidebb beszélgetéseknek a felhasználásával készült, szerkesztődött egybe ez a visszaemlékezés. Ennek a kettősségnek, az írásbeliségnek és a szóbeliségnek a jelenléte jól érzékelhető a közreadott szöveg stílusán, megformálásán is. Ennek eredetiségén egyáltalán nem volt szándékom változtatni. Amit tettem, hogy a szerkesztés folyamán a népnyelvben szinte kizárólagosan alkalmazott oszt, osztán kötőszóval történő kapcsolás, mondatfűzés unos-untalan használatát némelykor tompítottam a köznyelvben inkább illő, inkább szokásos egyéb kapcsolatos kötőszók beiktatásával. Tettem ezt a könnyedebb és az élvezetesebb előadásmód kedvéért. Nem változtattam viszont első előfordulásuk alkalmával a szavaknak a pacséri népnyelvben szokásos változatán. Összetartozó vagy egymáshoz közel eső szövegrészekben való többszöri előfordulásuk esetén azonban az első előfordulásuk után – amit dőlt betűkkel szedtettem – a továbbiakban már – ha úgy éreztem, hogy stílusbélileg semmit sem változtat a módosítás – igen sokszor a köznyelvi alakot használtam.

A szerkesztés folyamán az időrendiség mellett igyekeztem a szöveg tartalmi összefüggéseire koncentrálni, ezért az egyes témákra, témakörökre való többszöri visszatérés esetén az ismétléseket összevontam, és a már előforduló részeket – ha csak lehetett – kihagytam.

A történetek a pacsériak, a pacséri és a Pacsér környéki tanya világ, valamint a Pacsérhoz közeli egykori nagybirtokok, uradalmak komenciósainak a hétköznapjairól szólnak bepillantást engedve ez által mindennapjaikba, és emléket állítva szorgos-dolgos kétkezi munkájuknak.

Hogy ki a visszaemlékező? Elárulom: néhai adatközlőm a kivételes megfigyelő-, emlékező- és elbeszélőképességgel rendelkező Markus Lajos pacséri lakos.

És most tényleg kezdjük!

1907-ben születtem december 11-én Pacséron földművesszülők gyermekeként. De hogy jobban megértsük, földműveléssel foglalkozó napszámos volt az apám semmi földdel. 1913-ban vettek egy kis házat a Csorda közben. Két szoba volt, *közepin* meg egy konyha, de az a *szabadkíményes* konyha, oszt *ára* is [az *utca felé eső első szobában*, a nagyházban *is* – P. A.] kemence, meg hátra is [az *udvar felé eső hátsó szobában*, a kisházban *is* – P. A.] kemence, itten meg padka. A padka alatt hamutartó, a *kemencébű* oda gyött bele a parázs, majd másnap lett az *kivíve... emittend* meg *katlany*, ott a *nagy katlany*, itten meg a *kis kasztrós katlany... abba [értsd: azon – P. A.] főzött* anyám. Szalmával tüzeltünk... vagy ami volt: *szárizík*, oszt... hogy miféle étel lehetett, de – emlékszek rá – olyan tésztavalami... olyan kis csóva szalmákat csináltunk, hogy nagy láng ne legyen, mert kifut... így tüzelgettünk.

Ott tüzelgettem a *kis kasztró* alá, mer olyan kis vaslábas *vót*, de *vászonfazík* is *vót*... Abban meg télen... hát *banya* volt úgy az egyik, mint a másik szobában, de az elsőben laktunk... befűtött anyám, akkor oszt a vászonfazékba aprókáposztát, árpakását, egy-két darab kövérebb húst tett anyám... oszt ott a kemencében szép csendesen megfőtt. Vasárnap ez volt a vacsora. Apám másnapra meg a kemencében hajába krumplit sütött.

Mosáskor egész nap kellett tüzelgetni. Gyereknek borzasztó! A többi ott kint játszhatott, nekem meg tüzelni... Áj, de nagy *míreg vót*! De hát muszáj volt valakinek segíteni. Akkor még a mosások *egész* nap tartottak. Hogy oszt sok gúnyánk *vót-i*, vagy pedig sok hétig nem mosott az anyám, már pontosan nem tudom, de reggeltől estig mosott. Akkor még

három-négy *vízbü* vagy *hánybü*... oszt akkor mink sokszor megkérdeztük, hogy mégse az *öblögetís*, mer *akkó má* nem kellett tüzelni.

1914-ben jött a több mint négy évig tartó háború. Apám berukkolt az első nap, és 1918-ban az utolsó nap szabadult a nagy vérengzésből.

A GYERMEKKOR EGYÉB EMLÉKEI

Én 1914. szeptember 1-jén indultam az iskolába, az első elemibe, és mikor megjöttek a katonák, a szülők, már az ötödik elemet jártam. 1918 ősze emlékezetes marad a számomra, mert – miután bevonultak a szerbek – jött a tanítónk lesújtva:

– Na, gyerekek, helyváltozás lesz.

Ahova jártunk, református kántoriskola volt, onnan át kellett hurcolkodnunk a közös iskolába. Fogtuk a fogasokat, a nagy táblát, a falról leakasztottuk a térképet, egyszóval, ami mozgatható volt, és vittük a közös iskolába. Ott kaptunk egy termet, és oda jártunk, de akkor már a tanítás is döcögött. A könyvekben sok mindent le kellett ragasztani.

Megjött a tavasz. A kiszolgált katonák elszegődtek uraságokhoz, ahonnan be is rukkoltak. Mhettek vissza béresnek, kocsisnak, bakter-

V–VI. osztályosok 1921 júniusában

•

nak, csösznek. Az iskolában minden nap kevesebben voltunk. Hát én is untam az új nevelési módszert, ezért hát győzködtem apámat:

– *Mán ez se gyött iskolába, az se...* Ratkai Lajos, Majlát Sándor...

De felesleges időtöltés a neveket felsorolni.

Elég könnyen hagyták a tanítók is.

Mondom:

– Apám, nem is tanulunk, csak veszekszünk.

– Hát akkor, fiam, te se menj! Nem leszel te se ügyvéd, se orvos...

Erre nagyon emlékszem, ezekre a szavaira.

Mi nem mentünk urasághoz szolgálni, tanyára, majorba. Az anyám jól kereső varrónő volt, apámnak meg sok jószágja volt, és úgy kicsiben kereskedett velük. Nemigen törődött ezzel senki, csak ne lopjon, ne csaljon, élhet, ahogy tud.

Az iskolából se kerestek. Á, nem! A libákat, malacokat lehajtottam a völgyre, és ott pásztorkodtunk, játszottunk estefeléig. Apám meg elállt részaratónak, úgyhogy kenyér az volt, sőt disznót is vágunk minden évben. Így hát nem éhezünk.

Egyszer, ezerkilencszázhuszonháromban vagy -négyben vett apám egy göbe disznót Bajmokon, egy nagy vörös disznót, mert akkor még nem voltak ezek a fehér húsdisznók. Vörös, fekete meg ez a Jenei bodor fajta, ezek voltak. Nahát aztán ősszel, törés után, amikor a kert már szabad – nagy kertünk volt *amottand*, a Csorda közben, olyan két-háromkvadrátos porta, aminek a hátsó része el volt rekesztve, az volt a nagy kert. Nahát ősszel, mikor a kert már szabad, mikor már minden kijött onnan, krumpli, kukorica, bab, minden, akkor kinyitottuk a kaput, oszt a tyúkrok oda bejártak. Akkor már nem tettek kárt semmiben, ameddig nem vetett apám oda őszi árpát, salátát. Volt a kertben egy nagy kővályú is. Abban volt víz a baromfának. De itt kapott enni ez a göbe disznó is, mert az óljának nem volt akolja. Úgy emlékszek rá, olyan gyerek voltam, anyám hozta szakajtóban a korpát oda hátra, majd ad a kővályúban, nem ott bent az ólban, hanem kint a nagy kertben ad neki enni. Kiöntette velem a vizet a kővályúból, és beleöntötte a korpát. A disznó meg odajött, mert olyan szelíd disznó volt, és mindjárt

•

nekiesett annak a száraz korpának. Anyám alig érkezett vizet önteni rá a vederből, úgy megette a korpát. Olyan jó étkes disznó volt, meg jól malacozó göbe is. Abban az időben, ha hét-nyolc malacot malacozott, akkor az jó göbe volt, nem úgy mint most, hogy tizennégyet-tizenhatot ad, hanem ötöt, hármat, négyet, kettőt, szóval ilyenek voltak akkor a születési arányszámok.

Én ezt a disznót többször lehajtottam a völgyre legeltetni, jártatni. Olyan fiatal vemhes vagy búgott volt még, olyan könnyű, úgy érte, hogy nem sovány, hanem hogy még nem volt nehéz. Néha elhajtottam a Csorda-völgy felé is. Ott meg ennek a Bárdinak, aki itt a kövesen lakott, nagy kertje volt. Lehet, hogy volt az egy lánca is. Egy nagy völgyes kert nagyon rossz kerítéssel, úgyhogy a göbe könnyen bebújt rajta. Én olyan tizenöt-hat éves gyerek voltam, de velem volt egy nálam néhány évvel fiatalabb gyerek is, Tyatyara, itt lakott a sarkon, Tyatyara Palágyi. Hogy elbeszélgettünk-e, elbáméskodtunk-e, de egyszer csak azt veszem észre, hogy a nagy disznó bent van a Bárdi kertjében. Hű – mondom oszt ennek a gyerekeknek, hogy –, eridj csak, Sanyi, zavard ki azt a disznót, mert ha ez a Bárdi ott éri, abból borzasztó nagy baj lesz. Nagyon

Markus Lajos (ekkor még napszámos) kukoricát szór a disznóknak

rettentő, magának való ember volt ez a Bárdi, nem nézett az semmit, az agyonverte volna a disznót.

Szalad a gyerek be, olyan szófogadó gyerek volt. Én kintről nézem. Mikor közel ért a disznóhoz, az nekifordult! De ekkor már én se vettem tréfába a dolgot, beugrottam, a disznót *megódalítottam*, hogy eltereljem a figyelmét, a gyereket meg a kerítésen kívülre küldtem. Ha nem lépek közbe, nem tudom, mi történt volna! A disznó csak úgy ment neki!

*

Amiről most beszélek, az jóval korábban történt. Olyan nyolc-kilenc éves gyerek voltam. Még dúlt a háború. A Csorda közben laktunk. Volt ott egy üres porta. Nagy Rózsa Ferenc bácsié. Szőlő volt benne. Mellette meg az öreg Ortónak volt kertje, szintén lakatlan, üres porta, de be voltak kerítve. Ferenc bácsié fallal, emez meg deszkával. Mi meg hát rossz kölkek, de ekkor én nem voltam a században, *bebúkáta ottand*. *Kutyakaparáson-i, vízfolyáson-i*, de *bebúkáta*, oszt ott bent megtámadták a szőlőt, hát mint a *gyerekik, ugyi*. Már olyan volt, hogy meg lehetett enni. De én – mondom – nem voltam velük, kint álltam az utcán, és – hogy akkor köztünk veszekedés volt-e, mert hát mi gyerekek sűrűn összecaptunk, és akkor azt kiközösítették – néztem, hogy azok bent dézsmálják a szőlőt.

Nem akarom mondani, hogy én külön lettem volna, hogy én nem dézsmáltam volna, ha bent vagyok, de akkor nem voltam köztük, kint álltam az utcán.

Király Zsófi néni meg – által lakott ennek az üres portának, olyan rendes hívő asszony volt, öregasszony – éppen kijött az utcára, és látott engem, hogy ott állok az utcán, meg azt is, hogy ezek a *gyerekik* most már *búkának* ki, kezükben a kalap megrakva szőlővel. De ismerte Ferenc bácsit, a kert gazdáját, és tudta, hogy nagytörvényű ember. Nemigen adott a gyerekeknek egy-egy fürt szőlőt, hogy ne bántsák a többit. Nem. Ami az övé, az az övé!

A gyerekek eltűntek, de jött Ferenc bácsi. Nagy kiabálás, nemhogy Zsófi néniel perelt, hanem csak annyit:

– *Hát maga látta, Zsófi néni, hogy kik vótak ezek a gyerekik, mer én ezt nem hagyom, hát oan kárt csinátak itt, hogy...*

●

– *Hát láttam, meg ott van Markus Lajcsi, az is kint át az utcán.*
Ferenc bácsi hát nem is hagyta annyiba, a szőlődézsmlásból községháza lett.

Másnap oszt menni kellett a községházára, be voltam idézve. Zsófi néni fogta a kezem, és mentünk a községházára.

A tanácsteremben a bíróság, az akkori bíró:

– *Te láttad, hogy ezek bebúttak a kerítésen?*

– *Láttam.*

– *Ki vót?*

Hát el kellett a neveket mondanom. (Azok a másik teremben voltak, máshova voltak zárva.) Hát ezek meg ezek voltak.

– *Szóval láttad?*

– *Láttam.*

Hát hogyan láttam volna! Zsófi néni is ott állt mellettem.

– *Maga is, Zsófi néni?*

– *Hát én is láttam.*

Ezek után a szülők – mert a gyerekért a szülő felelős – valamennyivel meg lettek bírágolva, én meg valahány krajcárt kaptam meg egy kis fekete cukrot.

*

De nem csak velem estek meg ilyesféle történetek. A velem egyívású cimboráknak is hasonlóknak volt részük. Sokáig emlegették az alábbi esetet is:

Egy embernek, Takács András bácsinak a szállása helyén – nem volt már meg a tanyája, leszedte – méhek voltak. András bácsi nagy méhészt volt, ezt a dolgot az állam is támogatta, no de mindegy, szóval ott kint voltak a méhek télen-nyáron. A terület körül volt kerítve fallal, besűrítve akácfával. Rengeteg sok méhecskéje volt. Nem messze ettől a helytől, a szomszédban szintén volt egy szállás. Ott ezek a Káplár Kis Sándorék voltak bérlők. Jobban az apjuk, de hát ekkor a gyerekek voltak kint a tanyán. Az egyik, a nagyobbik, Sándor – tizenégy-öt éves gyerek volt –, az már szántott, úgy nyáron ugarolta a tarlót, az akácméz, az meg még nem volt pergetve. A kisebbik gyereknek, Józsinak – úgy nyolctíz-tizenegy éves lehetett – a komái, Trenka, Récs meg nem tudom

még kik, nyári szünetben kimentek oda, és játszottak meg örözték a disznókat. Disznóőrés közben be-beleskelődtek a méhesbe, hogy jó volna onnan egy kis mézet kihozni. Akkor még ezek a ládák nem voltak lelakatolva, hanem csak sróffal, *görbölővel* voltak lezárva. Addig-addig, hogy bementek a gyerekek. Próbálgatták fölnyitni, de nem ment, nagyon zúgtak a méhek. Hát nem lehet!

De nem adták fel. Beugrik újra az egyik, de visszajön: nem lehet kivenni. Beugrik a másik, annak se sikerült. Beugrik hát a harmadik, ez a Récs, és valamivel kirántott vagy három-négy keretet a ládából, és uzsgyi, kifelé. De nem jutott messzire, mert a megszerzett zsákmány, tele mézzel, méhével, lezuhant a földre. A méhek fölbolydulva keringtek-zúgtak, Récs meg hajts ki a falon!

A gazda kisebbik fia, Józsi:

– *Hát ezt így nem hagyassuk, ezt megtudják, ezt be kell csinálni!*

Bement, és valahogy visszarakta a kereteket, meg lecsukta a ládát. Mire elkészült és kiugrott, egy adta méhecske lett, nem látszott ki semmije; arca, keze tele lett méhecskével. Be a kukoricásba! Emezek meg kiabálják:

– *Hányd le magadról a gúnyát!*

Mire a kukoricatábla másik felén kijött, tiszta meztelen volt, és csak üvöltötte:

– *Trenka, Récs, ne maradjatok el, de üssétek a mihét!*

Ezek aztán követték, mentek utána, és úgy tettek, mintha ütnék, csapkodnák a méheket.

Így jutottak be a szállásra. Józsi bele a vályúba, és csak kiabálta:

– *Trenka, Récs, szedjétek a fullánkot!*

Ezek aztán elkapták egy-egy szál haját, és ujjongva kiáltozták:

– *Kigyött egy fülánk! Kigyött egy fülánk!*

De nem jött ott ki semmi se. A pórul járt fiúnak meg dagadt a feje, keze, mindene. Mikor ránézett a kezére, és meglátta, megrémült:

– Jaj, megtudják!

Az idősebbik testvér, Sándor olyan vicces gyerek volt. Mikor bejött a lovakat megitatni, meleg délután volt, nyár, kezébe vette a zsákmányból valahogy megmenekített mézzel teli sejtet, leült és elkezdte szopogatni:

•

– Na, gyertek, ha má kivettitek! Ezt úgy is meg kell fizetni.
De egynek se kellett. Ő meg akkor szopogatta, nyalogatta azt a sejtet.

*

Hát így nőttem, növegettem, és egyszer csak suszterinas lettem. Négy évig. Amikor felszabadultam, mehettem cukorrépat kapálni, egyezni, mert a mesterséget folytatni nem lehetett. Jött a Bata cipőgyár, és a cipőkisiparost tönkretette, megölte. Átvedlettem hát napszámosnak.

A LEGÉNYKOR ÉVEI, ESEMÉNYEI

1926-ban Őz Iván bácsinál voltam előhasi kaszás. Először vállaltam felnőtt emberszámba munkát, lettem tagja egy aratóbandának. Összel meg kukoricatörést vállaltam. A keresetet hazaadtam. Érte szüleim ruhát vettek, meg zsebpénzt kaptam. Legénykedtünk, danoltunk... Aztán, amikor olyan borközi állapotban a társaság valamelyik tagja szundikálni kezdett, és már nemigen hallotta a többit, akkor körülálltuk és elkezdtük:

*Elment Szent Péter Rómába,
Nagy botot vett a vállára,
Bot végén csutora,
Csutorában jó bora,
A mi kedves Trenka Józsi
(vagy hát aki éppen aluszik, annak a nevét)
barátunkat is megkínálta.
Rogyó, rogyó, rogyogyó,
Rogyó, rogyó, rogyogyó...*

Egy meg közben bökdösi, ébresztgeti, poharat teszi a kezébe:

Rogyó, rogyó, rogyogyó...

Most még ki nem issza, addig megy ez a rogyó, rogyó, rogyogyó...
Amikor pedig kiitta:

•

A jóisten éltesse!

1927-ben Csernók Józsi bácsinál arattunk. Akkoriban tizenegyedén meg tizenkettedén ment az aratás... de tizenegyedén volt leginkább... *Tizenegyedén, egy méter biztosítás...*

Hogy mit jelentett ez? Hát azt, hogy az arató a termés tizenegyed vagy tizenketted részét kapta, illetve: ha a biztosítást választotta, akkor csak a biztosításként kikötött mennyiséget, bármennyit fizetett is a learatott gabona.

– Egy nap kaszáltok, választani kell! – így a gazda.

Dörzsölgessük... hát elég szép... hát *arrú* mondjuk meg... ha szorult a szem, akkor kevesebb... de hát nagy szalma, sűrű, jó gabona... *ájjunk tán a részről!*

Mikor aztán elcsepeltünk, egy méterrel kevesebbet kaptunk, mint a biztosítás. Az hát a mi bajunk volt. Az ilyen gazda nem volt kóser a szegény embernek. De a rendesebb gazdáknál – ilyen kevesebb volt – nem kellett választani.

Itt volt ez a Tóth Sándor bácsi... több évben arattam nála... olyan rendesebb gazda volt, oszt ő kezdte:

– Hát, akkor hogy lesz az aratás, Lajcsi?

Már majdnem kimondtam, hogy ennyiért csináltuk, de hát mondom:

– Hogy szokták, Sándor bácsi?

– Mink a tizediket szoktuk odaadni az arátónak meg méter biztosítás. Választani nem kell. Ha több folyik, a tied, ha nem adja ki, akkor kiadjuk.

*

Ebben az évben (1927-ben) mentünk Morovicára sorozásra is.

Eddig kihagytam, volt egy testvérem is. Józsefnek hívták. Két és fél évvel volt öregebb, mint én, és papucsos volt. Zomborban dolgozott évekig, de hiba volt a nevelésében, mert csak olyankor jött haza, ha kellett egy kis elemózsia: sonka, kolbász, szalonna. A keresetéből azonban csak nagy néha adott haza száz-száz dinárt, de többet sohase. A többi kellett neki... mulatni. Még útiköltséget is itthonról kapott! Azért hangsúlyoztam: a nevelése lanya volt.

•

A testvérem ekkor már harmadszor jött vizitációra... akkor így *híttuk*... és mind a ketten bemaradtunk. Ő visszament Zomborba, élte regrutaéletét, én meg mentem vissza aratni, aratás után a géphez... cséplőgéphez csépelni, aztán megjött a törés, törés közben meg a pacséri vásár, illetve a kövérkacsa-szezon.

– Na, fiam, vasárnap bemész Zomborba, viszel Józsinak egy kövér kacsát, kalácsot – mondta apám.

Bementem. A műhelyben több segéd is dolgozott. Szombat este a többiek egymás után mentek be a fizetésért, hozták ki.

– Te nem mész? – kérdem a testvéremtől.

– Van nálad? – kérdez vissza.

– Van, száz dinár meg valamennyi apró...

– Akkor majd én kiveszem holnap, úgyis akarok küldeni...

Belenyugodtam. A pénzemet elvertük. Reggel fejjúgással kelek, de várom a délutánt. Megyek hozzá, de ő csüri-csavarja a dolgot, húzza az időt...

– Hát – mondom – mit mondtál, hogy *küldsz* apánknak egy kis pénzt?

Egy darabig Tamásnak tetette magát.

– Jó – mondja aztán.

De én látom, hogy iszonyodva mén be a gazdához. Kijött.

– Na, gyerünk!

Kikísér az állomásra, és közben az utcán ideadja a száz dinárt.

Ahogy hazaérek, mondom apámnak, hogy hoztam a küldött pénzt, de úgy láttam, ez előleg a jövő hetekre, mert nagyon vonakodott bemeni a mesterhez. Mondom: az én pénzem szombat este megzenésítettük, *máma oszt* nem ittunk semmit, jók voltunk. Itt a pénz, az enyém az elment.

Apám úgy találta igazságosnak, hogy a küldött száz dinárt az enyém helyett nálam hagyta.

*

A bátyám karácsonyra hazajött *megest*. Az ünnep első napján elmentünk Örsze nénémékhez a Csorda közbe karácsonyt köszönteni. *Tanyázunk, tanyázunk*...

– Na – mondom –, gyerünk most már haza.

•

Ő nem bír hazajönni. Kocsival hoztuk haza a *tanyából*. Ágynak esett. Egész télen nyomta az ágyat.

Tavasszal (1928-ban) megkaptuk a behívókat. Ő kapott orvosi bizonylatot, és itthon maradt, én pedig elmentem. Becsén az okrugparancsnok, valami Svábity ezredes, katonai körzetparancsnok, miután a többieket elszólították a tábla alól, megkérdi:

– Téged hogy hívnak?

Mondom a nevem... Keresik a könyvekben... Meglett a nevem...

Odajön az ezredes elébem:

– Na, te fiam, elmész haza. Majd ha a bátyád meggyógyul, letölti a másfél évet, te is szolgálsz kilenc hónapot.

Fogtam a *kufferom*, elbúcsúztam a földiektől, megyek haza.

AZ EGYKORI ARATÁSOKRÓL

Hát elég szép nyaralásom lett! Apám ugyanis elálltatott magával együtt a *Fembak* méltóságos úrhoz aratónak. A dolog kukoricavetéssel kezdődött április elején és kukoricatöréssel végződött november derekán. Április elejétől november derekáig kevés hójával mindennap. Nem mondom, kerestünk is szépen: 14-15 métermázsa búzát, 3 métermázsa árpát, 3 métermázsa zabot, ez húsz-huszzonegy métermázsa gabona, összesen meg közel 30 métermázsa csöves kukorica. Hát tömören ennyit az 1928-as évről!

– Engem azonban a részletek is érdekelnek – biztatom adatközlőm, és ő megadással folytatja:

– Fernbach Károly méltóságos úrnál három évig voltam részes arató. Nagyon jó volt ott annak, akinek volt annyi ereje, hogy a felesége *ki tudott főzni*. Akinek volt lisztje kenyérnek, szalonnája, zsírja, esetleg egy kis kolbász, sonka... meg nevelt baromfit, hogy a szezon ideje alatt legyen mivel a tarisznyáját megrakni, illetve legyen miből az ebédet megfőzni. Mert a szezon megkezdődött úgy április derekán: kukoricavetés, *ganéhordás*, kapálás, aratás, kukoricatörés, muharvágás...

Nagy dolgok voltak ottan, ahhoz kitartás kellett. Az uraság kosztot nem adott, de lovat, kocsit, hogy az ebédet kihozzák, adott. Az is jó volt. Főtt ételt chettünk mindennap.

●

Meg az is jó volt, hogy a kukoricát nem adta ki bosnyákoknak. Az vitte a szegény embert legjobban oda. Volt ott mit tudom én mennyi hold kukorica, úgyhogy ott egy ember 40 mázsa kukoricát is kereshetett egy őszi szezonban. Itthon meg 5-6 mázsát, a bosnyákok úgy előzönlöttek a határt. Itthon már régen el is felejtették, hogy kukoricatörés volt, a határban már rég egy szál kukorica se volt, ott meg még jó pár hétig vagy egy hónapig is törhettük a kukoricát. Szóval szívesen mentünk oda... Fernbach méltóságos úrhoz részesnek.

A nagyobb dolgok: aratás, cséplés... nekünk, részeseknek persze *átajjás* volt. Ha arattunk, cséveltünk, kukoricatöréskor nekünk nem járt fizetés, de ha kapáltunk, ganét szórtunk vagy kihívott bennünket kukoricakapálás előtt ekézni, akkor – mint a többi napszámosnak – pontosan elszámolta a járandóságát, és szombaton este, mikor jöttünk haza, kifizetett. *Kufertába* volt a pénz, a gazda olvasta a neveket, és az ablakon adta ki mindenkinek a napszámját.

Hogy mi az a kifőzés?

Mi úgy arattunk, hogy nem *ottand* egy vaslábas, és egy kis babot rotyantunk, hanem vártuk *hazúrul kifele* a jó húslevest, csirkepaprikást... meg ha még székbeli hús volt, azt is szerettük... egy kis fánk, egy kis palacsinta, szóval jó étel kellett, mert erős dolog volt az... tizenhat órákat dolgozni. Reggel két óra, fél háromkor felkeltünk, este kilenc-tíz óra volt mire ágyba... szalmára, nem ágyba kerültünk.

Minden reggel *gyött* egy ember haza az ebédért. Egy kötél szalmát tett a kocsira, abban lesz majd visszafelé az ebéd. A faluban odaállt a megbeszélte helyre, leginkább a bandagazda háza elé, a szalmát szétigazította a kocsiderékban, tizenegy órára *gyöttek* az asszonyok, felpakolták az ebédet, az edényeket eligazgatták, beágyazták a szalmába, hogy ki ne *dújjönek*, és hozta ki az ebédet. Délre pontosan kint kellett lenni, mert olyan volt az a gazdaság, mint a zsebóra. Tizenegykor a kocsisok kifogtak, egy órákor – pontosan – befogtak. Itt, hogy majd valamikor fél háromkor *gyön* elő valamelyik kocsi, hogy a lónak ne legyen ideje evésre!... A lónak menni kellett a többi után. Nem emlékszem, hogy egyszer is elmaradt volna valamelyik iga. Pontosan délre kint volt, egy óráig evett, akkor fogták be, és ment szántani vagy ahova kellett annak a lónak menni.

Nálunk az volt a szokás, hogy nem *harmados* volt a *marikverő*, hanem kialakult bére volt, esetleg *negyedes*, és a kosztjáról a kaszása gondoskodott. Ha harmados volt a marékverő, akkor a kosztját maga állta.

Én igencsak azt szerettem, ha kialakult bérben állapodtunk meg, ha a marékverőt pénzben, és nem természetben fizettem ki. Nem számoltam úgy azt a főtt ételt, azt a csirkét, sonkát, kenyeret, mert az megvolt, minthogy most három méter búzát adjak neki.

Reggeli hát volt, ami volt. Kenyér, szalonna, sonka, kolbász... kinek mije volt. Én aratáskor szalonnát keveset ettem. A tarisznyában ugyan mindig volt egy darab szalonna, hogyha netalán... ha nem lesz elég vagy valami, de igen kevésszer kellett hozzányúlni. Ennek örültem is, mert nem kívántam abban a... pláne már szombat felé... tarisznyaszagú... Sonka volt, ha nyersen, ha sülve, ha főve, azt inkább megettem, de szalonnát...

Délben meg ettük, amit hazulról küldtek ki. De hol? Ott kint... a napon. Majd felforrunkt! Fa nem volt a közelben, egy kilométert, kettőt, hármát meg nem mehetett az ember egy ebédért. Ott a *tallón*. Kiültünk a tarló közepére, mert ha kereszt mellé ültünk, úgy leizzadtunk, hogy csak no. Kiültünk a tarló közepére, elterítettük a pokrócot, kabátot, rápakoltuk az ételt, szedtük és ettük. Csupa lucskok voltunk, mire jóllaktunk.

Ebéd után a kaszások, akik délután kaszálnak, kalapálták a kaszát, de az a hat ember, aki nem kaszált, mert a tizennyolcból hat köt, azok meg a marékverőkkel, ahogy le van nyelve a falat, rögtön fel, és hordani össze a kévéket úgy *halhéba*. Majd este meg, mikor *lemín* a nap, rakjuk össze *keresztbe*. Ez se volt nagyon jó, de hát ezt össze kellett hordani.

Na, amikor ez is megvolt, délután a dolog ment tovább: kaszáltunk, kötöttünk, kinek mi volt a sora.

Este meg, mikor közel volt a nap a lemenéshez, hogy még lássunk, megvacsoráztunk. A tarisznyák kint voltak – letakarva kabátokkal, pokrócokkal – a kereszt tövében, nem romlott el sose az étel.

Este – ahogy mondom – megvacsoráztunk, hogy ne lámpánál, mert ott kint nem volt lámpánk, akkor aztán még össze nem raktuk azt a napi munkát... A délelőtti rögtön bírtuk rakni, emberek. A *jányok* kaptak

•

egy embert, aki mutatta a *halhésorokat*, azok meg hordták a délutánit össze, mert az nem volt összehordva, csak a délelőtti. Úgyhogy mire ők összehordták, mink igencsak össze is raktuk. Ekkor aztán a motyót a hátunkra, vállunkra – a kaszát minden este be kellett vinni a majorba, mert ugye a jószág ki talál szabadulni vagy valami... *Oszt hát ugyi* a fiatalság belevágott a nótába. Jókedvből-e, keserűségből-e, csak *befeléig* danoltunk. Bent meg volt egy igen jó *kertészbujtár*, valami Tanka gyerek, morovici, nagyon szépen tudott hegedülni, az meg ott várt – legényember volt –, várt bennünket a hídnál, volt ott egy folyó a völgyben, azon volt egy híd, ott várt a hegedűvel, úgyhogy bizony a holdvilágnál még össze is kapaszkodtunk, még öregember is összekapaszkodott egy öreg marékverő asszonnyal, *osztán* egy párat táncoltunk.

Kaparni hát nem kellett, másnap reggel lovas nagygereblyével az uraság *kapartatta*... Két kaszás meg favillával szedte ezeket a *kaparékhurkákat* – mert azok aztán hurkák voltak, gép húzta össze – egy kaszás meg kötötte... Egy marékverő a kötelet terítette, a kaszás meg kötötte össze. Úgyhogy három pár kasza ment egy partiba: ebből két ember szedte, egy kötötte, mint már mondtam, a marékverők is – mindnek megvolt a saját dolga: egy a kötelet terítette, egy a bekötött kévéket vitte a *keresztő*, a harmadik meg húzta a *kaparéka* *ajját* össze.

Aratás a Fernbach-birtokon

Tizennyolc pár arató. Tizennyolc kasza. Nagy gabona volt... úgy-hogy 1928-ban a fejünk felett össze tudtuk kötni a Fernbach Károly búzáját, olyan nagy búza volt. Ilyen szálú ember, mint én is... Még volt *éntüllem* gyengébb fájú is, de én úgy láttam – volt ott egy nagy erős ember, ennek a Majlát Lajcsinak az apja, nekem sógorom –, az is elfáradt. Szóval nehéz dolog volt nagyon. Nagy gabona, sűrű gabona, oszt hát mondom, korán kezdtük.

Reggel háromkor keltünk, akkor negyed, fél órát ballagtunk kifele, ahol a parcella volt, ahol megkezdtük az aratást. Kötélcsinálással kezdtük. A bandagazda kiadta:

– Huszonöt kereszt kötelet páronként, akié kész, leülhet!

No, most volt, akinek volt egy rendes marékverője, meg a kaszás is tudta. Nagyon kevés kaszásra lehetett itt mondani, hogy nem tudta fonni a kötelet, mert rá volt *kínszerítve*, mert másként nem mehetett, ha nem tudott kötelet fonni, úgy értve, hogy gyorsan.

Huszonöt kereszt kötelet! Tizennyolc kötél van egy keresztben, hát ez huszonötször tizennyolc kötél. Én nem is tudom már, hogy az mennyi kötél, de sok.

Elkezdtük fonogatni.

Ugye a *jányok*, a marékverők hát *külöm átak*. Meg volt, amelyik [kaszás]: gyere ide, ide állj mellém. Ezt is meg kellett neki tenni.

Nekem is nagy, erős *jány* volt a marékverőm. Nem *hittam* én... Csak annyit mondtam neki, hogy Luca vagy Roza vagy mit tudom én, hogy *hitták*, majd vigyázz, hogy nehogy...

Egyszer oszt *gyött*, hogy olvasta *má*, Lajos bácsi? Mondom: olvastam. Hát ennyi vagy annyi van.

Neki is.

Mondom, szeretném, ha egy kicsit itt csinálnád mellettem, majd én megmondom *mingyá*, hogy *van-i* neked annyi.

No oszt akkor hát felhúztuk azt a kötelet, levertük a földet, elkezdtük fonogatni. Én most *ütet* figyelem. *Csinátuk* egy öt percig vagy meddig, oszt mikor én ellöktem, mikor látom, hogy ő is lökte el, akkor már nem *filtem túlle*, hogy nincs kötele. Mondom: van. Ha ellöki, mikor én, akkor, akkor *má* van kötele.

De volt *ottand* egy híres nagylány, valami Piroska! De első marékverő! A bandagazdának volt a... Az már mindjárt nagy tekintély, hogy a bandagazdának volt a marékverője. Aztán meg hát – nem mondom – ügyes is volt, de kétféleképp is: huncut is volt.

Hát én még akkor *legínkaszás vótam*. Nem *azír*, hogy a *jányokkal...*, mit tudom én..., csak *eccer* úgy felheccelt...

– No, Lajcsi...

Mert elismert kötélcsináló voltam mindjárt az elején is. Nem hogy dicsekedtem, meglátták.

– *Má te leülté?*

– *Rágyútottál?*

– Hát kivan.

No *osztan* a bandagazda:

– No, Lajcsi, hogy állsz?

– Valamennyi még hája van. Annak a rám eső résznek...

– A miénk már kivan!

Én *osztán* kísérem figyelemmel a Pirost. Én mindig ellökök hármat, mire ő kettőt. Mondom, itt valami svindli van a dologban. Csináljuk. Egyszer ők megint rágyújtanak, pipálnak. Mán nem a *jány*, csak nem csinálja, mer nem tartozott segíteni egyik a *másikának*. Ugye hát nem mondom, hogy egy öregebb nem állt az öreg sógor mellé, oszt lökött neki egy öt-hat kötelet, tízet, hogy hát *má ajis szabadújjon*. Meg nem vártunk *ittend* órák hosszát egyre! Azért mondom, hogy igencsak mindnek kellett tudni a kötelet csinálni.

Másnap vagy harmad reggel odaálltam mellé. Megint ő lett hamarabb kész, oszt én ellökök hármat, mire ű kettőt! De hányja a kötelet! Na, mondom, én még jobban hányom. Figyelem, én többet dobok.

Egyszer olvassa.

– Na – kérdi – a magáé kész?

– Hát – mondom – majd megolvasom én is.

Az övé kész, tizenkét vagy tizenhárom kereszt. Huszonöt kereszt páronként. Hát akkor annak a fele. Ő tizenháromat megcsinált, kész.

Olvasom. Hát az *enyimnek* még pár kötél hája, de ez is ott áll. Hát bekötöm én is, osztán mondom:

– Piros, ha meg nem sértelek.

– No, mondja.

Mondom:

– Én úgy láttam, hogy én több kötelet eldobtam, mint te.

– Olvassa meg!

– Nem haragszol érte?

– Nem.

Oldom ki, hát huszonhat kötél van egy csomóban, mert két keresztet szoktunk egybe bekötni. Hát itten már hat [tíz] kötél *hiánydik*. Hat-hét kötél híja volt, szóval egy csomóban, két keresztben.

Azért, mondom, én kísértem figyelemmel az eldobásodat, az elárulja ám, hogy ki hogy csinálja. Én mindig hamarabb eldobtam, hát hogy lett a tied hamarabb kész? Hát ezért. Ott az egész banda előtt.

– Hát, emberek, meg lesz olvasva a kötél! – mondta valamelyik. – Iparkodhat mindenki, ahogy akar, de lecsapunk, megolvassuk! *Ehhő* jogunk van!

Kötélcsinálás után következett a *frustukolás*.

Reggeli után *felátunk... sorszámra*: egy kaszás, egy marékverő, megint egy kaszás, egy marékverő, akkor egy *kötő*, a kötőnek a marékverője meg kötelet teríteni, ilyen volt a beosztás. Ahogy kaszáltunk, mindjárt be is lett kötve. Ha jött valami vihar – mert az hát előfordult –, nem ért bennünket meglepetés. Mert ha külön aratott az ember, egymaga vagy ketten, és a kévéket nem kötötték be mindjárt, sokszor egész csomót széthányt az idő... Az borzasztó, azt aztán össze kellett szedni.

Mikor aztán egy-két rendet kivágtunk, a bandagazda:

– *Emberek, rá lehet gyútani!*

Akkor rágyújtottunk... Ittunk, rágyújtottunk, no, hogy inni szabad volt mindig.

Ivóvízről a gazda gondoskodott. Voltak neki olyan lajtjai, falajtok... a szerződésbe is belevette, hogy naponta két lajt vizet kihoz... de ehhez, ha meleg volt, egyáltalán nem ragaszkodott. Volt, hogy úgy kilenc óra után – de már akkor *perkelt* a nap –, fél tíz fele jött ki a *laptikán*, első útja a lajthoz vezetett... volt olyan csapja, dugója... kihúzta, megkóstolta, de mikor már fordult, és nyargalt befele, akkor már tudtuk, hogy nem találja megfelelőnek a vizet. Negyed óra múlva már ott is volt a másik

•

lajt víz... Volt, hogy délután is kicseréltette a vizet, úgyhogy négygel küldött ki, a szerződés pedig csak kettőről szólt.

Az embereknek mindig legyen hideg víz, mert másképp lebetegszenek, nem bírnak dolgozni, és abból neki is *kárja* van.

Délben megebédeltünk. Ebéd után a kaszások, akik délután kaszálnak, kalapálták a kaszát, az a hat ember meg, aki nem kaszál, mert tizennyolcból hat köt, azok a többi marékverővel ebéd után, ahogy le van nyelve a falat, rögtön fel, és hordani össze a kévéket *halhéba*. Mikor ez megvolt, a dolog ment tovább: kaszáltunk, kötöttünk, kinek mi volt a dolga. Majd este, mikor *lemín a nap*, rakjuk össze keresztbe.

Másnap aztán minden kezdődött előlről: kötélcsinálás, frustukolás aztán kaszálás, míg el nem fogyott. Megkezdtük egy *hetfüi nap* 1928-ban, és pont három hét múlva szombaton, szombati nap végeztünk.

Kaszakalapálás

Tizennyolc nap azon a forró nyáron... Közben egy fél óra eső, de semmi nem volt, hogy egy kis pihenést... olyan száraz volt a nyár. Nagyon lestrapált bennünket. Nem mondom, keresni is kerestünk szépen, de megdolgoztunk érte.

Különösen, aki kölcsönkaszával dolgozott.

Ahogy már mondtam is, a kaszások, akik délután kaszálnak, ebéd után, amíg a többiek hordják össze *halhéba* a kévéket, kalapálnak. Volt közöttünk egy kaszás, Bóni. Erős fájú ember volt, sűrű, de igen szegény ember. Úgy is kezdte: semmivel, hát az ilyen igencsak avval is szokta végezni: semmivel. Pláne abban az időben! Elcsaladosodott, még egy kaszát se bírt venni. Azelőtt *szógát*, nem szerezte be a szerszámot, mert cselédnek az nem kellett. Ahogy megnősült, hát bizony aratásra szorult.

– Hát majd odaadom én a kaszámat, gyere el érte – valamelyik szomszéd.

A kaszának – pontosabban az *örvnek* –, amit kapott, kulcsa volt, de a kulcsot nem találta a gazdája, neki meg még az a pár dinárja se volt, hogy kulcsot csináltasson bele a kováccsal. Kijött úgy, kihozta a kaszát, le se bírta venni egész nyáron. Kalapáláskor egy kéve búzát tett a háta *megé*, arra rátette a nyelet, és akkor... De elég lassan ment a kalapálás. Félig se lehetett el vele:

– No, mi az? Még mindig van, aki kalapál? – tette szóvá valaki.

– Én miattam mehetünk – mondja. – Engem ne várjon, csak gyereünk! Azzal fogta a kaszát, a vállára vette, aztán...

– Hát – mondom – nem értél félig se...

– Nem baj az, sógor – mondja. Úgy sógoroztuk egymást – *azé én ékaszágotok...*

Megindultunk kaszálni. Nagy, nehéz *gaz*! Nem lehetett rálátni a tetejére, akkora volt a búza. Hát az emészti a madzagot, a jó madzagot is, hát még egy rossz, összekötözött madzagot! Hát elszakadt a *csapó-madzagja*.

– *Eric*s csak, sógor – ha *valamelyikőnk* utána volt –, *maj én megigazítom, megkötözgetem*.

Kötözgeti, kötözgeti, de lemaradt, ugye. Megkötötte az egyik helyen, elszakadt a másik helyen. Nagyon rossz volt már az a madzag.

•

Mire ahogy-úgy összetákolta, mink, többiek jól elhaladtunk. Kinézek, kihajolok: Messzi van ám a sógor!

Egyszer oszt elkezdte *merigetni*... De – mondom – olyan jó, sűrű kis ember volt, nem volt ő nagy, de jó kaszás, jó munkás volt. Egyszer csak rákezdte ezt a nótát, hogy:

*Lám, megmondtam, kurva ne légy,
Köpj be a piclád a légy!
Kurva letté szépségedbe,
Szarok a sírkeresztedre tenéked.*

*Nem én lettem hűtlen hozzád,
Bevetted a baka faszát...*

De mondja tovább: *Aki téged föl is csinát*... Meg így... ilyeneket. Mink meg fogtuk a hasunkat, legények, *jányok*, és egyszer csak ott van Bóni.

– Na, mehetünk! – mondja.

KASZAVÁSÁRLÁS

A kaszát nem csak úgy veszik, azt választani szokták! Akad mindig szakértő, aki azért a bizonyos pohár borért, mert nem kell azért fizetni...

– Válassz nekem egy...

– Lehet – mondja. – Majd vasárnap ott leszek... – mert akkor még vasárnap is nyitva voltak a boltok.

Én is vasárnap vettem. A bandagazda, Mészáros Antal nagy, híres kaszavásárlót tartotta magát, meg talán mi is.

Nekem is kell, Lajcsi, venni, akkor majd veszünk neked is, ha eljössz.

Elmentünk vasárnap a *Petró-bótbá*. Bemegyünk.

– Károly, vannak kaszák?

– Van – mondja a boltos. – Róka. Lisica.

Olyan elismert kaszák lettek azok. Azelőtt volt az a török kasza, tán volt még ekkor is, de ekkor már ez újabb volt, ez a Róka–Lisica.

Hogy mi ez? Ugye szerbül *lisica*, az róka, hát az volt ráírva: *Lisica*.
Ezért *híttuk* Róka–Lisica kaszának.

– *Ehun vannak, ni!* – mutat a kaszákra Károly bácsi, a boltos.

Antal bácsi hozott a zsebében egy darab szalmát. Ekkorára eltörte, megnyálazta, és rátette a kasza élire, és azt mondta:

– Ha a szalma megfordul, a kasza jó.

És a szalmadarab megfordult.

– Ez jó lesz, Lajcsi – mondta Antal bácsi, és a mázsakörtét, a kétméterest tetette oda Károly bácsival...

Kongatta, odaütötte:

– Hallgasd csak! Hallod?

Hát úgy kongott, pengett... De jó is lett az én kaszám, amit így választott ki Antal bácsi!

*

Hordás

●

Csillag sógornak meg, Lidus apjának... Vasutas volt, de jó parasztember is, meg akkor minden esztendőben kiengedték őket aratni... oszt Dani bácsival, az előmunkással... az is olyan jó arató ember is volt meg előmunkás is... Egyszer Csillag sógor:

– Dani bácsi, választ nekem kaszát?

– Lehet – *aszongya* – lehet. Én is veszek magamnak.

Petrónál... De akkor nem itt volt a boltja a sarkon, hanem arrább a kövesen. De italmérés is volt a boltban.

Bemegyünk – meséli a sógor.

– *Tótsé*, Károly, két pohár bort!

– Hát tán válasszátok ki előbb a kaszákat, Józsi, jobban halljátok a... – mondja a boltos.

– Nem, csak *tótsé* két pohár bort! – erősködik a sógor.

– *Hun* vannak azok a kaszák? – kérdi Dani bácsi.

– *Abun* vannak, ni!

Odament Dani bácsi, megfogott két kaszát úgy *behumott* szemmel, kivágta a kövesútra:

– No – *aszongya* –, hozd be! Az egyik a *tijed*, a másik az *enyim*.

Olyan jó kasza lett, hogy csuda!

HORDÁS, ASZTAGRAKÁS

Hát ugye előbb le kellett aratni. Akkor a gazdák vártak még egy-két napot, hogy a gabona fújja ki magát a keresztben. Aztán ha jó, száraz idő ígérkezett, akkor aratás után pár napra megkezdték a hordást... lóigával, parasztszekéren. Tettek rá vendégoldalt, keresztfát... szóval a vendégoldalt felkötötték, a keresztfát meg, mikor rakodtak, akkor dugták a helyire. Mikor teli volt a derék, meg volt rakva, akkor tették fel előbb a keresztfát, majd arra ráigazították a kocs oldalán lógó vendégoldalt, és megkezdték rakni a vendégoldalra a gabonát, a *kívís gabonát*.

Helyben, kötés nélkül hat keresztet... öt-hat keresztet, hogyha volt elég iga, *osztán* csak trapp ki, trapp be. De ha *messzirül*, *kintrül* be a faluba hordtunk, szérúbe valahová, mert akkor még házaknál ritkán volt a cséplés, kint a faluszélen jogok voltak, azok *szűrűknek* voltak meg-

hagyva, oda hordtunk. Akkor hát hét-nyolc keresztet is, hogyha jobbak voltak az iga is, a kocsi is, meg a lovak is. Azé súlya volt annak!

A kocsi odaállt, ahol ki volt jelölve az asztagnak a *hele*, ott már ott volt az asztagmester, igencsak egy korosabb bácsi, mert ameddig bírta magát, addig nem adta át a családnak, a fiának az asztagrakást, addig ő csinálta mindig. Azé szerette, ha az nézi, meg odavette az öregebbet, *má* hogy, no így ni, fiam, így ni, fiam, oszt minden *kívít* mutatott, hogy hogy kell odatenni.

Raktam én is asztagot, ugye... Hát van annak fortélyá. Először kiteszi a kévét, akkor a kötélig bélel, vagyis a következő kévét szembe fordítva a lefektetettel – ezt hívják bélelésnek – helyezi rá, oszt akkor az így mén körbe-körbe, úgyhogy csak az első kévének a feje ér le a földre, a többi mind ezen van.

Az Oblák-szálláson az intéző úr:

– Tud maga, Lajos, asztagot rakni?

– Nemigen tudok – mondom. Hát nem akartam vállalni. – Vannak itt korosabbak – mondom.

– De meg tudja maga – *aszongya*.

Hát így rám tuszkolta. Hát meg is raktam.

– Hát tudja maga...

– Hát tudom, tudom, de – mondom – jobb szeretem, ha más rakja.

Mert azért felelősség van, beázik vagy valami, akkor meg az embert egy kicsit...

Az asztag nagysága a kereszték számától függött. Több kereszt esetén nagyobb, kevesebb kereszt esetén kisebb asztag készült. A jó asztagrakó, mint a kőműves is, hogy egy négyzetméterbe mennyi téglá kell, tudja, hogy hány keresztből mekkora asztagot rakhat. Rendes asztagnál kétharmada hajazat, egyharmada az oldal. Mikor eléri azt a magasságot, hogy még két ilyen magos lesz, akkor megkezdi a hajazást, kifele fordítani a fejit.

A *csonoplai földön* igencsak egy sor hajazat van. Nekem nem tetszett az az asztag, egy sor *ērül*, egy sor *kíve* meg *emērül*, ez *vót* az *egísz* hajazat. *Űk* – azt mondják, hogy – *azír csináják* így, mert így nem *mín* annyi kárba, de nálunk, Pacséron az asztag magasságának kétharmad része volt hajazat, egy meg volt a fal. Nem ázott az be, ha jól meg volt rakva,

és lefolyt *rúlla* a víz. A *csonoplaiak aszongyák*, hogy beázik, több a kár benne, a vízkár, ha esős a nyár.

Apám nagyon szépen tudta rakni. Egy kis kerek feneket csinált, a gazda ott *nizett*, Morovicán *vót*, Varnyú Sándor. Jó gazda volt, annál arattunk.

– Józsi bácsi, össze tudja maga rakni?

– Hát össze tudom, ha van *segítség* – *aszongya* –, de magam nem ugrálok én...

– Lesz *segítség*, Józsi bácsi...

Én is ott kinn voltam, olyan gyerek voltam, *marikverő*, de hát aztán, ha nem is volt dolgom, mert szeretett bennünket az a gazda... Aztán, hogy olyan kis feneket kezd apám...

– Hát, Józsi bácsi – *aszongya* – én akarok itt egy háromszáz...

– *Rámin* erre még ötszáz is!

Csak nézett. De, mondom, nem nagy volt a fenék, nem *tom*, volt-e ekkora mint ez a szoba...Egyszer csak szépen engedi... így ni... Olyan gyönyörű asztag volt, hogy a gazda csak megállt, és azt mondja:

– Még ilyen a szállásomon nem volt, Józsi bácsi!

*

Itt is volt egy jó paraszt, Csernók. Olyan úri parasztféle... most Nyíró Imre van a tanyáján, az örökölte, az lett az örököse. Ott is arattunk huszonhétben.

– Druzám – *aszongya* apámnak, mer az is hát József *vót* –, össze tudod rakni az asztagot?

De apám már szétnézett előre, hogy itt nem lesz jó asztagrakás, *ittend* egyikünk kocsisnak kell, az egyik cimborá, a másik meg *kívehányónak*, *ittend*... itt nem lesz *segítség*.

– Nem tudom, druzám, így összerakni, hogy én *ugrájjak* egyik *szilirül* a másikra a *kívíj*... így én nem vállalom – *aszongya*.

Hát én nem lettem annyira beoktatva, mert mire már én odakerültem, hogy *virtikli* leszek, akkorra elmúlt az aratás, elmúlt az asztagrakás. *Ennyihányat* rakosgattam itten... a cimboráét is, meg még a Létai szomszédét is, *osztán* az is csak nézett, hogy hát meg tudod te rakni, szomszéd.

– Hát meg tudom én – mondom –, csak nem nagyon szeretem, jobb szeretem, ha más rakja.

CSÉPLÉS

Mihánst le lett aratva, a gép állt ki a *jogra*, és cséveltünk. Nem vártunk itt arra, hogy hordjanak... a gép kiállt, és oda hordtak mellé. Amíg itt csévelt a falu alatt, a *jogokba*, addig hazamentünk aludni, de ha már kinn voltunk a szállásokon, akkor már a gép körül, ott a szalma körül csináltunk magunknak *helet*, ha meg eső vagy valami idő volt, akkor meg bementünk a szállásra, adott a gazda az istállóban vagy *valahun helet*.

Előtte persze elmentünk a géptulajdonoshoz, hogy hát Gejszler úr, vagy Csányi úr, vagy mit tudom én... van-e még *bijja* a bandának?

– Hát – mondja – elmész vagy Kaposi Sándor, vagy mit tudom én... két-három évben voltam én is... ott lehet megtudni, hogy hogy áll a banda. Ő van megbízva, ő lesz a bandagazda. (Négy-öt évben én is voltam bandagazda. Két-három évet ennél a Gejszlernél, egy-két évig Német Imrénél, de mondom így valahogy volt, hogy megjegyzték: ezt az embert hagyd ki, ne vedd be.)

Cséplés tüzes géppel

•

Igencsak 20-22 munkás kellett a géphez. Hatan voltak a szalmán, négyen a kévén, az tíz... akkor voltak az etetők, kettő... hát azok is gépmunkások voltak... az tizenkettő, hat kisorszamos (akik még nem teszik meg emberszámba: kévét hányni, zsákot hordani... mer annak kötelező *vót* a zsákhordás is, ha úgy *gyött* ki... aki mán emberszámba állt, az már zsákot is kapott... ha hirtelen pakolás vagy valami, akkor annak is oda kellett menni, oszt a zsákot felrakni a kocsira) ez hármat számított, ez tizenöt... bandagazda, ez tizenhat, *pévakazlas*... tizenhét, ebédhordó, fűtő...úgyhogy igencsak 20-22 ember dolgozott, annyi fele ment a rész. A szalmások fél napig voltak a szalmán, fél napig a *kívín*. Ez a négy ember váltotta egymást. Két szalmakazlas volt, egy vice... alkazlas meg egy főkazlas... ezek nem *gyöttek* soha kévére... ezek állandóan a szalmát rakták. Emmez a négy délután a kévéről ment a szalmára, onnan meg *gyöttek* vissza a kévére. Fél napig voltak kévén, fél napig szalmán... váltották egymást. A *pévakazlasnak* is állandó munkája volt, az csak a *pévát* rakta.

A kisorszamosok szintén váltották egymást. Dobos kettő... onnan a *pévára*... onnan a törekre. Kettesével mentek. Fél napig voltak egy-egy helyen azok is.

A dobos... a *dobosjányok*... mer hát igencsak... de hát volt, hogy fiú volt helyette, de hát *dobosjányoknak hittuk őket*... a dobosjány adogatta a kévét az etetőnek. Vágta el késsel, és adta a kezébe. Ez pillanat műve volt, még lerajzolni se lehet, hogy milyen gyorsan ment, mert ugye háromszáz métert egy nap el kellett csépelni, hogy legyen valamennyi kereset. Volt tehát hajbókolás! Egy jánynak meg kellett győzni azt a két mázsálást! Az etetők is két mérést leeresztettek, akkor váltották egymást... A dobosnak meg adta a konyhás. Úgy *hitták* azt a kévehányót, aki ott állt közvetlenül a dobnál: konyhás. Amazok meg hát... hogy mekkora volt az asztag... hun kettő, hun egy volt fenn. Két mázsálás után ezek is váltották egymást... de ha nagy fenék volt – az asztagnak az a része, amelyik a dobnál lejjebb van, az a fenék, onnantól már felfele kellett hányni, az a nehezebbik része a munkának –, akkor volt, hogy mind a négynek ott kellett lenni, akkor nem bírtunk lemenni cigarettázgatni...

Bandaállításra ugyanis a bandagazda volt hivatott, de igencsak belevetkőzött abba a géptulajdonos is. Ha tavalyról volt neki egy-két jeles embere, aki úgy feszegette, hogy ennyiért nem dolgozunk, akkor meghagyta a bandagazdának, hogy ezt meg ezt hagyja ki. Volt, akit a munkájáért hagyatott ki, hogy gyengébb vagy rosszabb munkás volt az átlagnál. De amelyik elismert, jó munkás volt, arról számot vezetett:

– Pányinak szójjál, mert ő lesz a kazlas!

Elmentünk hát a megbízotthoz:

– Hogy áll a gép, ki van a banda?

A bandagazda előbb egy kicsit – egy kis áldomás reményében – vakaródzott, hogy *hát ugyi... vóna is itt má ajálkozó, de hát nem nagyon bizalmas...*

Ebből az lett, hogy gyerünk el egy-két pohár borra... akkor aztán beírt, de annyit hozzáfűzött:

– Ha szólok, akkor egy óra múlva ott legyen mindenki, mert aki nem lesz ott, annak a helyébe már valaki más lesz.

A megbízható, az elismerten jó cséplőmunkásnak nem is kellett ajánlkozni. Azt számon tartották, és már a géptulajdonos jelezte a bandagazdának, hogy *kazlast ne állítsa, de Pányinak szójjá, mer ű lesz a kazlas.*

Apámat is megbecsülték. Ő is nagyon tudott kazlat rakni. Egyszer, 1925-ben a *csenoplyai fődeken* cséplünk. Ő volt a *pévakazlas*. Nagyon tudott ő *pévát* is rakni. Olyan *pévakazal*, mint amilyent apám rakott, nemigen volt másik a határban. Azok a csonoplyai sváb parasztok is csak megálltak, és nézték. *Bikahomlokra* rakta, meg *kacsákat* a végire... Nagyon szép volt. Az olyannak hát nagyon örült a gazda.

*

Mikor az utolsó kéve is el lett csépelve, a cséplés be lett fejezve, következett a *behúztatás*. Ez amolyan ünnepféle volt. Akkorra kaptunk hazulról tiszta inget, alsót, egy cájgnadrágot, megmosakodtunk, és felöltöztünk, hogy ne legyünk már olyan utolsók, és hangos énekszóval hazakisértük a gépet, úgy érte, hogy fönt ültünk a tetején, és jókedvűen, vidáman daloláztunk egészen hazáig. A lányok – vagy aki hát értett hozza –

•

búzából kötöttek koszorút, vettünk rá szalagot, és amikor beértünk az udvarba, átadták a géptulajdonosnak. Ott meg már a fészernél, a gangban asztalok, mindenkinek hely... A géptulajdonos egy kis vacsorával köszönte meg a munkánkat.

RÉSZELÉS

Behúzatás után egy-két nap pihenő, és jött a *kirészelés*. Ezt úgy csináltuk, hogy három-négy ember, aki egy kicsit jobb számoló: *Ráérsz holnap? Rá...* Akkor elmentünk a géptulajdonoshoz, kitergettük a papírjainkat, hogy mi van, és számolgattunk... Összeadtunk, osztottunk, és kiszámoltuk, hogy mi esik egynek...

Mikor engem kinevezett bandagazdának, mert én első ízben nem lettem fogadva, úgy lettem odatéve a fogadott bandagazda helyett. Az valamin összeveszett a géptulajdonossal, és nem is jött ki a géphez. No, szóval, ahogy engem kinevezett, azt mondja az apósa, az *ipa*:

Cséplőmunkások 1937-ben

- Na, Lajcsi, két méter búza biztos.
- Mér?
- A bandagazda itt annyival mindig többet kap...
- Majd meglátom! – mondom.

Hát meg is láttam. Amikor elmentünk a géptulajdonoshoz... hát énnálam pontos lajstrom volt, úgyhogy én mindennap megmondtam: *mámma* kerestünk ennyit, aki nem volt ott, vonást kapott, aki ott volt, az megkapta azt a hús vagy huszonöt kilót, vagy amennyit aznap keresett.

Mikor aztán összeadtuk, hogy egy embernek mi jár, még két méter valamennyi kimaradt.

Nem mondta a géptulajdonos, hogy én majd vigyek több zsákot, de ha szólt volna is, hogy ezt nekem adja, azt mondtam volna, hogy ez nem jár nekem, ez az embereké. Ha akar adni az övéből, azt nem bánom, elfogadom, de ez az embereké. Mondom aztán:

- Gejszler úr!
  - Mondja, Lajos!
  - Száztíz méter ötven kila rész van, ebből százyolc métert osztottunk ki, itt van még kétszázötven kila. Itt még tíz-tíz kila jár egy embernek.
  - Na, jól van – azt mondja –, akkor írja oda nekik.
- De akkor már láttam, hogy nekem itt nem lesz két méter többlet.

*

Néhány, gépnél eltöltött év után oda lyukadtam, hogy a gépnél nemigen lehet többet keresni öt-hat méter búzánál, az már nagyon jó kereset, de közben aratni se lehet tőle, mert ha indul a gép, és nincs ott az ember, kiesik. Mondjuk, ha két ember összeállt, és két-három lánc búzát levágott, az három méter búza, meg a gépnél kerestek öt-öt métert, akkor az hat és fél méter búza fejenként, de négy hétig, három hétig kísérgették a gépet, nyelték a port... Én inkább kaszállok, gondoltam.

Volt itt egy gazda, Tóth Sándor... a szomszédunk volt, az megszólított:

- Van aratásod?
- Jelenleg még nincsen.

•

Hát adott kilenc lánca búzát, úgyhogy én ott tizenegypár méter búzát kerestem egy hét alatt... Ahány lánca, annyi nap alatt el lett végezve... és nem kísértem a gépet hetekig. A gépnél se keres többet az ember, aratni meg nem mehet, mert ha *megyen*, akkor nem jut be a géphez.

Ennél a Marton Janinál arattunk... aligha harmincháromban... evvel a két Vitmannal meg Rózsa Lajos bácsival. Na *osztán*, amit elvállaltunk, de *átunk a géphő* is mindnyájan, négy ember... levágtuk azt a tizenöt lánca búzát, mer lánca beszéltünk, de volt neki még hét és fél lánca vágóvalója itt a falu alatt, a *jogokban*.

– Vágjátok még azt is le, Lajcsi!

– Hát – mondom – ide *figyej*, Jani, nem *vághassuk le!* Amit felfogtunk, le van vágva, de *hónap*, ha indul a gép, nem leszünk ott, mink kiesünk. Itt három méter búzáért elvesztünk 15-20 métert, hát ezt nem kívánhatod.

– *Odadom* – volt egy erős kocsi – *odadom* – *aszongya* – Csipakot, oszt akkor, ha reggel szólnak nektek, hogy indul a gép, mehettek, csak vágjátok azt a búzát le!

Hát jól van, gyere, ne mondja, hogy nem akarunk dolgozni.

No oszt *gyött* is ez a béres. Olyan 19 éves, de igen erős fájú gyerek volt. Hát én is még akkor legény voltam, csak hát én elég jól tudtam kaszálni... Elég az hozzá, hogy valamelyik odaadta neki a kaszát:

– No, hát itt van egy kasza, oszt...

De ez a Csipak vágta a földet is, de olyan nehezen kaszált, hogy... Rózsa Lajos bácsi:

– Hogy kaszálsz, te? – *aszongya*. – Nézem, Lajcsi az oly könnyen kaszál, te meg nagy, erős ember vagy, *osztán*... Hát nem tudod te a kaszát hordani?

Ő béres volt, ugye, és nem volt még arató, de hát kaszálni tudott, mert heréé, takarmányé ki lett ő küldve, de gabonát kaszálni másképp kell.

De ez megtörténik előhasi kaszásokkal is – én is úgy kaszáltam előbb –, mert nem tudják, hogy a sarkát le kell eresztetni annak a kaszának, meg a hegyit is le kell engedni..., mert ha csak úgy hintázik, akkor az nemcsak, hogy nehéz, de nem is szép, akkor olyan nagy *seríny* marad a *tallónak*.

Sok hát megsajnálta azt a kezdőt, oszt... mutasd a kaszádat... látom, erős ember vagy... hát az ereje *megvóna* hozzá, ugye, de nem tudott... Elvette akkor a kaszáját, egy párat csapott vele, és már akkor tudta, hogy hogyan kell tartani a bal kezét, jobb kezét, mert az is hozza a jó kaszálást.

– Tartsd fel így a kaszanyelet, tartsd fel a bal kezed, tartsd fel! Mikor könnyen csapsz – *aszongya* –, akkor azt csak figyeld meg, és úgy csapkodj mindig vele.

Akkor elővette a kalapácsot és kisebbre vagy nagyobbra vette azt a kaszát... Főleg jobban kisebbre kellett venni, mert nagyra állítja az ilyen új kaszás, mert azt gondolja, hogy akkor könnyebben kaszál, jobban halad vele. Pedig nem jó, mert akkor *budák*. Ha *igenyesen* áll a kasza, akkor fogja az egésztestet, nagyon nehéz, hanem ha nagy kasza és kicsire van állítva, akkor könnyen csúszik a gabonában. Szóval, ez a fortély...

*

Inkább arattam. Nehéz volt az aratás, de a gépnél se keres többet az ember, aratni meg nem mehet, mert ha *megyen*, akkor nem jut be a géphez, kiesik.

Volt, aki hát csak többre nézte a gépet, mert ott félre lehetett állni. Meg volt, aki nagyon is félre tudott állni, hogy hát sose tudta a sorát, úgy kellett keresni, hogy már fent a *heled*... Ilyen emberek is voltak. De olyanok is, mint Rigya Pásztor.

1928-ban történt. Fernbachnál csépeztünk. Olyan egyezségünk volt, hogy fél percenttel többet *ád*, mint a faluban. Ha a faluban adnak *háromat*, *ű ád három és felet*, lefolyt száztól három és fél métert. Vagy ha a faluban adnak három és felet, ő ad négyet, mert önála zsákolni is kellett, a raktárba vinni a búzát.

No oszt akkó, vót ottand egy ember, meghalt má azúta, ez a Rigya Pásztor Sándor. Egyszer, ahogy az ebédet esszük, kivesz egy papírost a kosarából:

– *A faluba négy!* – mondja.

De már egyszer vagy kétszer volt javítás, mert hármon kezdtük, de ekkorra már elhaladtunk négyig. Olyan *emberszúke* is volt abban a 28-as évben.

•

– Hát jól van, Sándor, ha így van, kérünk javítást, ez van a szerződésben, állunk hozzá...

De másnak nem jött, csak éppen őneki, cédula.

Egy órákor kijött a gazda.

Borbély Ferenc bácsi volt a bandagazda:

– Gazda úr, kérem...

– Na, mondja, mi van!

– *Gyött* egy embernek a kosarában a papír, hogy a faluban négyet adnak, tehát akkor...

– Nem adok többet semmit. Négyet megadtam, ha tetszik, dolgoznak, ha nem, menjenek!

Felmentünk *oszt* a helyünkre, megindult a gép, de megbeszéltük, hogy otthagyjuk a gépet. Én hát legényember voltam többedmagammal, mink voltunk a szalmán. A kívísek integetnek, hogy hagyjátok ott. Kiabálom *oszt* vissza:

– Ne legyetek buták! Nem hogy *mink* félünk *ettől*, de ha *mink* itt hagyjuk, összetörik a gép – a szalma ugye eldugul –, akkor azt meg kell fizetni. *Tik* ne hányjátok a *kívít*, akkor *mink* megyünk le *mingyá*, *eltakarítsuk*, *akkó* megyünk le.

Végül megértették, hogy miről van szó. *Legyöttünk*.

A gépész mindjárt nekiugrott a gépnek...

– Nem kell kiengedni a gözt! Lökje le a szíjat, járassa a gépet! – a gazda.

Üzent aztán, hogy hozzák a Zafírt, a laptikást, olyan kétkerekű laptika volt, két rúd között egy ló, hajts kifele...

A cselédek meg ott ugaroltak kint.

Még ki se értünk a határútra, már duruzsolt a gép. Pásztor megcsinálta az *izét*, hogy a faluban négy. Nem volt igaz. Nem adták a faluban a négyet.

Este csak veri valaki az ablakot, mert délután jöttünk haza, ebéd után.

– Lajcsi, itthon vagy?

– Itthon – hát megismerem a hangját –, mit akarsz?

– Gyere csak ki egy kicsit!

Kis Feri volt, Kis sógornak a bátyja, aki olyan rosszul járt a rend-
őrséggel:

– Nem akarsz *gyönni géphő*? Kikkell *gyöttetek* haza? Ki van még
itt? *Komendáj* egy párat...

HOGYAN LETTEM KATONA?

Huszonkilenc tavaszán apám meg egy-két koma közreműködésével egy nagy eperfát vettünk ki az udvarunkban. A faluban meg trombitálnak, mulatnak a legények, megkapták a behívót, mennek katonának. A bátyám lábra állt, de még nem vonult be. Töprengek magamban: Mire várok? Még két-három év is eltelhet, mire a bátyám letölti a másfél évet. Fogtam magam és – senkinek se szólva – elmentem a katonai ügyosztályra. Az ügyosztály vezetője Jójity Milán volt. Kértem tőle:

Káplárok. A jobb szélén Markus Lajos

•

– Jójity úr, miként lehetne nekem ezekkel berukkolni?

– Akarsz?

– Igen.

– Hozzá 25 dináros okmánybélyeget!

Ő gépel, én hozom a bélyeget. Na, írjam alá!

Hittem is, nem is, hogy kellek. El is mentem *móvázni* erre-arra.

Úgy egy hét múlva Ratkai sógornál verjük a kerítésfalat, jön két lány. Anyámnak mindig voltak varrólányai:

– Lajcsi, gyere, megjött a behívód.

Elköszöntem:

– Isten velük, mék készíteni a kuffert, holnapután kell menni.

Eljött a nap... megvirradt... délután egy órára az állomáson kell lenni kofferral és az előírt fogpasztákkal...

El is rukkoltam, és nem küldött vissza senki se. Nem dicsekvésképpen írom, de hat hónappal később már káplár és a kézi raktár raktárosa voltam. Ez – gondolom – a megbízhatóság jele volt. 1930. október 17-én szabadultam mint tartalékos szakaszvezető (rezervni podnarednik).

KAPÁLÁS

Leszerelés után ott folytattam, ahol bevonulás előtt abbahagytam, napszámba jártam. Abban az időben a szegény ember nem is igen tehetett mást: vagy elszegődött uraságokhoz, parasztgazdákhoz cselédnek, vagy maradt napszámos. A szegődményesek: cselédek, béresek, kocsisok komenciót kaptak, azoknak megvonta a kenyere, de aki nem szegődött, akinek nem volt más lehetősége, az napszámra várt, napszám által kereste a kenyérét. Aratással, részmunkával meg napszámmal. De faluhelyen napszám se igen akadt. Egy hét, kettő kapálás, egy-két nap ganéhordás, de arra is már az aratók lettek megszólítva, szóval, akinek még nem volt valami biztos helye, az járhatott az emberpiacra... az várhatta a napszámot... Mert amelyik olyan gazda volt, annak már, mire bejöttek a tavaszi napszámok, annak már megvoltak a munkásai. Vagy a tavalyiak megmaradtak, vagy... Volt, amelyik maga... volt, amelyik pedig szólt az aratójának, hogy négy-öt embert, olyan magadhoz valót...

•

Volt itt egy paraszt, Pásztor Bálint bácsi. Ő nem szokott lemenni a piacra kapást fogadni, elment a házhoz. Engem is besorolt sok évben. Amelyiknek úgy megfelelő munkája volt, annak ő, mikor itt a kapálás, de még piac előtt, mert le szoktunk oda menni, vasárnap reggel... ott elállni, a piacon, azt mink emberpiacnak *hittuk*.

– Lajcsi, kapálunk holnap. Megleszel?

– Hát megleszek, Bálint bácsi.

Kapálni napszámában úgy szoktunk, hogy módjával... Nemhogy állni, beszélgetni, cigarettázni... Nem, erre nem fogadják az embert, vagy hogy leüljön a végin, nem... De volt, hogy amelyik gazda nem volt úgy bejéjvedve: Na, le kell ülni, oszt rágyújtani... Mert elég hosszú az a nap. Reggel még a nap fel se kelt, mink máris kapálunk, majd azután bűvik fel a négyórás nap... Este is. Ő mán lement, otthagytott bennünket, mi még bekapáltunk a végirül... Ilyen is volt. Ennél a Bálint bácsinál nem volt elég sohase a nap hossza. Nála figyeltük meg azt is, hogy az aratójai úgy egy pár lépéssel mindig előbbre igyekeznek... Volt, hogy valamelyikünk fel is húzta az orrát, megbokrosodott, oszt kikerülte azt az aratót... Mikor aztán nem volt kint a gazda:

– *Hajjátok, emberek, ē ne kerűjjetek*, mert nekünk meg van mondvá: öt dinárral – akkor nagy *píz vót* – többet kapunk napszámot, de két lépéssel mindig előtettek legyünk! Ha ti elkerültök, nekünk még két lépéssel előrébb kell menni. Ti csak gyertek rendesen, majd mink azt a két lépést tartjuk. Hát mindegy, nekünk az az öt dinár meg van ajánlva, az a miénk, azt nem osztjuk nektek el, de hogyha ti hajatok, akkor ti is ráfizettek, mert nekünk még jobban kell mennünk, hogy az a két lépés meglegyen. Azt a két lépést tartsátok be...

Hát szóval be is bírjuk azt tartani... akkor nem megyek annyira... Ű hát rendesen kapál, mink is rendesen, de az a távolság mindig... *oszt* akkor meg volt a *becsületje* neki is, meg mink se voltunk agyonhajtvá.

*

Egy esztendőben, harminchatban kezdett a munkásság egy kicsit mozgolódni. Voltak itt egyes emberek, mert itt szervezetről én nem tudok, hanem így egymásnak... hogy honnan jött, Morovicáról-e...

•

ez az intelem... csak hát már annyira le is nyomták a napszámot, hogy muszáj volt a népnek egy kicsit...

– Ne menjen ki senki dolgozni!

Elállták a kijáratokat, küldték vissza a munkásokat.

– A község házára megyünk, béremelés van, sztrájk!

Szót fogadtunk, hazajöttünk. Meg is egyezett a paritásos bizottság: öttől fél hétig, nem naptól napig.

Én akkor is itt kapáltam Bálint bácsinál. Bálint bácsi már szólt reggel, de lementünk mink is kíváncsiskodni, hogy mi lesz a helyzet. Mink ott a piacon beszélgetünk, bent meg, a község házában meg a gazdák meg a szegény emberek egyezkednek. Összehozták, hogy öt órától fél hétig dolgoznak a munkások. De ott volt Bálint bácsi is.

– Bálint bácsi, hát ezen az alapon kellünk? Mink nem akarnánk sztrájkterörök lenni.

– Jó, hát ha ez van, megadom én is.

Hétfőn reggel akkor már úgy indultunk. Egy óra járásra van a szállás... Máskor kellett nekünk háromkor indulni, hogy négyre kint legyünk, négykor a nap jön fel, most négykor indulunk, öt órára kint voltunk, úgy az a banda, akit ő megfogadott kapálni. De van köztünk egy ember, Budai János, az meg olyan nagy seggnyaló volt, az már kiszaladt, pedig megmondtuk neki, hogy arra megyünk, amerre lakik, beszélünk neki, csak nyugodt legyen. Nem, ő kiszaladt, oszt elkezdtek ott bennünket ócsárolni, hogy ilyen a szegény ember, *itt vóna a dolog, oszt most nem gyön*.

Na, mindegy. Beleállunk a kapálásba. A gazda nem jött ki közénk. Azt a fityók pálinkát szétosztotta, azt minden reggel megadta Bálint bácsi, meg láttuk, hogy egy kicsit olyan seggfordítással fogadott bennünket, mert a nap öt órákor már jól fent van...

No, oszt akkor hát mink beleálltunk a kukoricába, és elkezdtük ezt a Budait macerálni:

– Hát nem megmondtuk, hogy arra megyünk! Minek szaladtál ki? Hát nem tudod, hogy van az egyezés? Nem tudod, hogy Bálint bácsi is megadta? Úgy lesz, ahogy másnál. Hát akkor mért szaladtál te ki négy órára?

Hebegett ott valamit... Egy darabig bírta, aztán fogta a kapát, levágta, oszt beszaladt Bálint bácsihoz.

Jön oszt ki Bálint bácsi:

– Mi van, emberek?

Hát én is, meg a másik is... Nem hogy kiabálni vele, hanem hát...

– Bálint bácsi – mondom –, én magát megkérdeztem tegnap ott a piacon, hogy elálljunk-e, mert *bínak* bennünket öttől fél hétig... hogy maga azon az alapon akarja-e, hogy kapáljunk... ha akarja, akkor *gyövünk magáého*, de ha maga azon az alapon nem akarja, *akkó* nem *gyövünk magáého*. Hát ha ez a rendelet, megadom én is. Nem ezt mondta, Bálint bácsi?

– Ezt mondtam, de nem bírom, higgyétek, nem bírom ki, én, aki a kenyeret adom, én fenn vagyok, tik meg még heverjetek...

– Hát így kellett volna beszélni tegnap, Bálint bácsi. Akkor nem *gyövünk* ide. Nem akarunk mi itt veszekedni, de azt is tudja *má* maga, hogy *hetfün má mink* munkát otthon nem kapunk, tehát rá vagyunk utalva, hogy itt kapáljunk magánál a héten, ki vagyunk magának szolgáltatta, ahogy maga akarja...

– Hát nézzék, emberek, két dinárral többet adok, de kapáljanak estig.

Tudtuk, hogy rá vagyunk utalva. Ha eljövünk, nem lesz még az a... Hat napot elszalajtunk. De tudta ő is, hogy ha ad, ha nem ad, mink más nem hagyhatjuk ott, mert minekünk másik vasárnapig nincs munkafogásunk. Itten hétfőn, kedden nem lehetett munkát kapni, csak vasárnap. Ha eljövünk, hat napot elszalajtunk... Hát belementünk.

A túlsó végen ezek a Dáncsóék kapáltak. Kiabálnak rettent: fél hét... Emelgetik a kapát... Hát ilyet kell csinálni, mikor meg van adva!... Bántott ez minket, de hát nekünk így van most már az egyezség...

Elgyött oszt a másik vasárnap, de maradt még kapálni... Mondom én Bálint bácsinak:

– Bálint bácsi, én nem kanászokodok itt, de látta, hogy fenyegettek bennünket. Én *hetfün* nem *gyövök*...

KUKORICATÖRÉS

Ősszel meg törtük a kukoricát... Jártunk mi sokfele... ahány gazda volt, annyifele... Egynek volt három-négy-öt *helen is földje*... Volt négy-öt gazda is, akinél törtük a kukoricát... Emebbe a *düllőbe*, amabba a *düllőbe*, utóbb már annyira megismertük a határt, hogy mentünk náluk *nekül* kifele... Itt elvégeztük, akkor mentünk oda, ami következett sorba, törtük *ottand*. Ha valami miatt nem lehetett keresztülvágni, akkor rátértünk a *düllőútra*, akkor azon mentünk... Az úton azért könnyebb volt, mert rajtunk volt mindenféle felszerelés, teszem azt a suba, tarisznya... hát majd az ebéd *gyön* délben a kocsival, de egy kis kenyér, mi csak volt nálunk...

Mink olyanokat fogtunk, akinek hogy nem volt kint szállása, hazahordta a kukoricát. Tanyán hát jobb *hele vót* a törőnek... ugye bent... az istállóban volt, mink meg egy *kíve* szárat magunk alá gyúrtunk, oszt *akkó* a subát ránk húztuk, oszt aludtunk ott, *abun* összeestünk, a *földön* kint. Azok hát ugye istállóban, jó... rendesen szalma alattuk, de hát megfizették, mert két nap törtek, egy nap góréztak, minden héten két napot nem törtek, góréztak.

*

Olyan erős, fiatal banda törte ott ennél a Pásztor Bálintnál... Hát az apjánál, nem ennél... Mi meg a *végén* húztunk, úgy értem a húzatást, hogy amott *elvígeztünk*, oszt akkor *gyöttünk* másik darabba. Ott *gyöttünk* el a *düllőúton*, azok meg a *végén* kinn *vótak*:

– No, mennyi van mán? – ez a Varga rendőr, ez akkor... aztán lett még rendőr.

Azt mondja Albert, akkor éppen ő volt a könyvelő:

– Megmondom én mindjárt.

Vette ki a noteszt:

– Huszonhárom méter van egy embernek.

– Odafent is laknak!

Mondom:

– *Valamirül* tik megfeledeztek, Károly.

– *Mirül*, te?

- Tik egy héten csak négy nap törtök, de mink hat nap törünk.
- Úgy lehet – azt mondja.

*

Érdekes volt, hogy mennyire pontosan meg lehetett mondani, hogy egy-egy darabbal mikorra végzünk.

– Két lánc van előtted, Lajos. Ez kedden délre kész lesz, ha valami idő – ezt már bele kellett érteni –, akkor kész... Kedden délre mi ott leszünk...

Egy lánc nekünk egy nap... Á... Négyen voltunk, az nem tartott nekünk egy nap. Másfél nap alatt két láncot leszedtünk... Most van négy gazdánk vagy három... ez mind akar vetni... hát nem lehet, hogy egyét letörjük mind... Letörtünk itt két-három láncot, emitt két-három láncot, és akkor pár napra mindnek volt dolga... Vagy a ganét hordta szét a földön, vagy ugarolta azt a tuskót, vagy mit tudom én... úgyhogy szóval így be kellett osztani. De mondom: olyan érdekes volt, hogy itt egy fél óra se igen nem volt tévedés, hogyha az idő el nem rontotta.

*

Kukoricatöréskor *előhosszra* járogattunk... régen, mikor még garmadába törtük... zsákba. Akkor egy-egy *előt* törtünk, de most már ugye *födre* hányjuk... most már végigjárjuk a sort. Addig szedtük a zsákot, *még* teli nem lett. Mikor teli lett, akkor az egy *előhossz* volt. Akkor a *középire* garmadát, és oda öntöttük a *zsákból*, akkor *gyöttünk* vissza gyalog. Miután ezt az *előt* behajtottuk, az után megléptük, hogy körülbelül milyen hosszú, akkor amaz *végiről* is léptünk annyit, oszt onnan meg hajtottuk ide. Ez is egyzsákos *elő* volt. Ha jobb volt a kukorica, akkor rövidebben jártunk, ha rossz volt a kukorica, akkor hosszabban lett teli a zsák. Két sort hajtvva, körülbelül harminc *lépésről* lett egy zsákkal.

Törni vagy *tizedin* törtük, vagy pedig *átajjába*... két-három méteré láncát, mert akkor hát nem volt még ez a százméter-formán... meg öt *kila* liszt, fél *kila* szalonna, meg tíz *dínár*, vagy mennyi az a *szárpíz*. Annak az volt a jelentősége, hogy: „De a szárat is lehordjátok!”

Volt, aki hát ezt lealkudta:

- Józsi, mennyivel töritek *ócsóbban*, ha a szárat én lehordom?
- Nem adja a *szárpízt*, Gergely bácsi.

•

A szárat vágni kellett. Ezt úgy csináltuk, hogy három ember tört... két sort hajtottunk... négy volt egy bandában... egy ember meg utánuk azt a hat sor szárat aprította, vágta, de mint a hülye. Mikor aztán ezek kiértek, mert ezek is szaladtak, a törők, ő meg még jobban... úgyhogy mikor lejárt a sora, úgy vágta oda a kapát, és fogta a zsákot, de már ment is a többi után, mert azok meg már beleálltak az új sorba, csak a kapaleső állt ottan még nagy bánatosan, hogy most rajta a sor, neki kell vágni.

Voltak, akik abban találtak gyorsaságot, hogy letörték azt a hat-hat sort, akkor fogták a kapát és *csihé-puhé*...

Mikor kötöttük, egy állt közepen, kettő meg szélen... no, most négyen vagyunk, egy meg amottan megfogta a középső sort, hogy mindjárt bírja *áligatni*... mer mi *mingyá álitottuk* is, nem hogy csak eldobni, oszt aztán meg menni, járkalni. Ahogy három *kívít* bekötöttünk... *má* állította össze, emezeket meg csak dobtuk oda, oszt ahogy esett, úgy puffant, nem hogy eldőlt, mert *ugyi* az, aki ott a középső soron állt, az úgy megállította, hogy *abhó* a többi hozzádobhatta...

Ha este nem lehetett kötni a szárat, mert száraz volt, akkor hajnalban kötöttük.

Amikor nyolcan voltunk a bandában, kettő vágott. Hat törte a kukoricát, kettő meg vágta a szárat. Egy előtt...

Nekem volt egy kapám... nyolcan voltunk a bandában, de mind azt vitte...

– Ideadod, sógor, a kapát?

– Hát, odaadom, odaadom...

De szét is verték akkor ősszel... *Vót* egy jó kapám, oszt szét lett verve...

Ez a Kis Imre bácsi, *má* meghalt szegíny:

– Nem is *dógoztá* te még szerszámmal, nézd meg a Markus sógorét – *aszongya* –, csak vágj egy valamennyit vele...

– Ideadod, sógor?

– Hát odaadom... Hát mit mondjak? Hogy nem adom?

Aztán ő is avval vágta mindég, meg a másik is, pedig úgy *eldicsírtik* a kapájukat, hogy de micsoda kapa...

Kis sógor úgy egyszer:

– Mutasd csak a kikapádat!

Neki is jó szerszámja szokott lenni.

– *Ehun* van, ni!

– Hát – *aszongya* – evvel álom vágni...

– Hát csak vágd le – mondom – a *ríszed*...

*

Részelni meg úgy részeltünk, hogy nem ám, hogy majd hazamegyünk, oszt úgy részelünk... nem. Kinn *vót* a mázsa, oszt *akkó odaátak a garmadához*... Minden garmadához oda kellett vinni a mázsát – ezt hát gyalog vittük. Ott helyet csináltunk neki, letettük, eligazítottuk... egy, aki ott volt elől, leütötte, hogy játszik-e, nem kurta-e vagy hanyagol, vagy valami... Mikor jónak találtuk, akkor a kosarakat... oszt raktuk és mértük. Nem mondom, hogy *ippen* nem válogattuk meg egy kicsit, ha a mi részünket mértük, de hát nem baj az, ha kis csű is *vót*, csak ha nem olyan ódalgós meg ritka szemű... behántuk a magunk részire, oszt hát ott kirészeltünk, de nem gyöttünk haza egy napig itt részelve.

Mikor Fernbach méltóságos úrnál voltam részes arató (1928-ban), ősszel hát ott is törtük a kukoricát, mert az is a szerződésben volt. Volt ott egy kis hatodos is, nem harmados ám, mint *ittend*... meg azt kétszer ingyen kapáltuk, de akkor is, a hatodik hamarabb volt, mint a tizedik. Hatodik kocsi volt a miénk.

Egyformán rakodtunk. Hát ugye a szegény ember... meg tán a gazda is... a maga részére... Mink is, mikor a mi részünk *gyött*, a saroglyaláncoakat megeresztettük előre, hátulra egy kicsit, akkor oszt felugráltunk arra a kocsira, gázoltuk egy kicsit... Hogy oszt több ment-e avval, nem-e... De volt, hogy a gazda, mert igen szemfüles gazda volt:

– A góréhoz!

A kocsisnak, hát annak oda kellett állni. Majd a másik kocsi ment a mienkhez. De nem minden résszel tett így, de ami *mán*, hogy *ippen*... mer minden részt ő nem is látott... De amelyik hát... Nem lett az megszurkálva, pokróccal le volt terítve, de hát púpozva volt a pokróc vagy egy kicsit laposabban...

– Nézd, hát nem ide áll? Hát mi van? – a kocsisnak mink, a góré sok. Mert mindig tiszta munka volt. Három ember bent górézott.

•

– Gazda úr azt mondta, ide.

Gyött a másik kocsi:

– Ezt ide a fészter alá!

Ott volt nekünk bent kulcsos fészter, két ajtaja volt, ezen bement, amazon meg kiment... lefordítottuk a kocsiról, akkor ment kifele. Bezártuk az ajtót, oda nem ment be senki se.

Minden reggel *gyött* egy ember haza, ebédért. A banda kiment, csak a három górés, meg aki *megyen* ebédért, meg a bandagazda, aki írta meg mérte... az maradt bent.

A bandagazda nem górézott, de a másik tizenhét... Na most akkor volt egy-két-három korosabb ember, akkor hát... csak maradjon ... majd benn maradok *helette*... úgyhogy ötször három tizenöt, ezek rendszeren mindig összeszokott három ember, az maradt bent, azok voltak a górésok, szóval együtt... mindig együtt góréztak...

Szepe nagyon fineszes gazdatiszt volt, úgyhogy nem górézta mindjárt azt a kukoricát. Két hétig kint a földön levegőztette... Nála garmadába törtük, de más mindég kocsira törette, és azért kellett három embernek bent lenni, hogy azok mindjárt górézták... tették a *helire*.

Kimértük neki, ami járt, azt a tíz méter kukoricát... felpakoltuk a kocsira, egy kötél szalmát rátett a kocsira... abban lesz majd visszafele az ebéd... és hozta haza a részt. Otthon felhordta a padlásra, mert hát nemigen volt górénk, és odaállt a sarokra, *gyöttek* az asszonyok, a szalmát szétigazították az aldeszkára, felpakoltak, és hozta ki az ebédet. Délre pontosan kint kellett lenni.

CSÚNYA ÜGY – EXPOZÍCIÓ
(TÖRTÉNIK AZ 1930-AS ÉVEK ELEJÉN)

Mikoriban összekerültünk, nem voltunk olyan nagyon elesett szegény emberek. Család is egy volt jó darabig... úgyhogy hát a keresetet nem kocsmába hordtuk... megbecsültük. Egy-két hízót hizlalgattunk, úgyhogy volt egy kis *pízünk*, amihez nem kellett mindennap hozzányúlni. Ádor sógor meg igen *szegénységbe vót*. *Ēgyött* oda hozzánk, hogy venne egy tehenet, ha kiségitenénk. Egy hónapról van szó... ez volt január elején... Jövő hónapban eladja a hízókat, akkor megadja a pénzt. Meg

oszt hát menjek ki egyúttal én is oda a Szabó intézőhöz az Oblák-féle szállásra, ott vette a tehenet... ezernégyszáz dinárért. Nagy pénz volt az akkor! Hát én *odadtam* ezt a pénzt neki. Ott volt Kis sógor is, mint tehénszakértő. Körültapogatta... nehezen adja-e a tejet... Én mint pénzzadó... Mikor elmúlt február, nem *gyön* az én sógorom a pénzzel... Egyáltalán... Én se szóltam...

Egyszer... mert voltak olyan megszorult emberek, olyan szegény emberek, akikkel együtt dolgoztam Fernbachnál... nem volna pár száz dinárod... adok bele búzát...

Lehet...

De hozzám gyött még egy gazdaember is, aki hát nagy gazdaszálláson... Aszongya, kapok én Nagy Bélánál is, de az tíz dinár levonással adja. Mert úgy szokták adni: száz dinár a búza, de kilencven dinárt adott, mert tíz dinár a levonás...

– Hát – mondom – nézze, a pénzem, ami itthon volt, szétesztogattam. Volna még egy helyen pénzem, de ha azt megszólítottam, akkor beütöm a fejit... Nem bírtam annak pénzt adni.

Elgyött augusztus, akkor adta meg az én sógorom a pénzt. Jól van, megint nem szóltam semmit.

Egyszer eljön a felesége, hogy nagykabátot kéne venni, de *ippen* nincsen pénzünk... majd hogyha Ferenc eladja a hízókat... Kilencszáz dinár körül került a nagykabát... Hát adtam neki... Ez volt másodszor. Aztán még egyszer adtam neki, akkor is ezer dinárt. Ezeket én mind megjegyeztem magamnak. Hát, mondom, én mán most *űtet* segítettem, ha netalán nekem is lesz valami, bízok, hogy ha elmék hozzá...

No, oszt vettük azt a kis házat *ottand*... Hát Kis sógornak is adtam egyszer, de ű többet adott nekünk... Hát nem volt nekem annyi pénzem... Hát elmék Kis sógorhoz... mondom:

– Szóbelileg megvan az egyezés, hát rajtad is áll, hogyha *segícc* valamennyivel egy bizonyos ideig.

– Lehet – aszongya –, kétezer dinárt adok, majd ha meg bírod adni, odáig, nem tűzöm határidőhöz.

És nagyon szép volt. Elmék Ádor sógorhoz. Mondom:

– Megvettük azt a kis házat, hogyha bírná egy kis *pízt*...

Tudtam, hogy van pénze.

-
- Lehet – *aszongya*.
- Mert – mondom –, akkor nem veszem meg, ha nem bírsz segíteni, vagy pedig másképp egyezek.
- Vedd meg, adok!
- Megvolt a foglalás. *Elgyött* az első törlesztés, mert kétszeri fizetésre vettem... Szedem össze a pénzt. Előbb Kis sógorhoz megyek, ő adja is a megígértet. Megyek Ádor sógorhoz is, *ű nem ad...*
- Hát ember – mondom –, hát hogy gondoltad te ezt... a te szavadra vettem én meg, foglaltam le azt a házat, most vesszen ott a foglaló, vagy mit csináljak?
- Hát ez az ezer dinár akkor még nagy pénz volt...
- Hát én most azt *máshunnat* nem tudom előteremteni, ez direkt bele van kalkulálva a mostani fizetésbe...
- Ő nem adhat, mert ő téglafalat akar rakatni, kapuoszlopot...
- Hát nem gondolod, hogy ez nem emberség, Ádor sógor?
- De nem adta.
- Elmentem a házeladóhoz és mondom neki, hogy jártam az egyik sógorommal, vagy itt vész a kétezer dinár foglaló, mert én azt a pénzt nem bírom előteremteni... hát hova házaljak... bank nem *ád pízt* ilyeneknek...
- Ne is menj, Lajcsi – *aszongya* –, majd megadod később, ha lesz.

Közben múlt az idő. A háborún is meg a háború utáni földosztáson is túl voltunk.

Egyszer szólnak, hogy vasárnap délután két órára gyerünk oda az *ipamékhoz*, ott lesz az egész testvérség, megegyezéstől van szó. Az öregek most már odajutottak, hogy azoknak gondviselő kell, tehát ezt a dolgot el kell intézni. Van az a ház, elég szép ház, meg elég értékes ház, hát az lesz majd, ugye...

Össze is *gyöttünk*. Az apósom – hát szerette ő is – még bort is készített erre a nemes alkalomra. Nem hogy zabálásig, de úgy egy három litert hozatott. Voltunk vagy hatan, hát mi az... fél-fél liter bor. Ettől még józanul hallgattuk végig a beszédjét, hogy nekik gondviselő kéne,

mert odajutottak... hanem hát, hogyha belenyugszunk, arra gondoltak, hogy Ferencé lenne... mivel úgyis itt lakik a házban, hogy Ferenc lesz a gondviselő, aki *üket eltarcsa*, gondoskodik *eltakarításukru*... A ház felét kifizeti, már úgy fizeti ki, hogy ezer dinárt ad fejenként... Hát jól van. A ház – tudtuk – jóval többet érő, de hát nagy gondot is vett ő magára. Belenyugodtunk. De a földről nem volt szó.

Kis sógor másnap már kapta is az ezer dinárt. Akkor Zsuzsa nénye is hamarosan elkapta, mert volt pénze Ferencnek, akkor örökölt a felesége. A két magyarországi testvér: a gödöllői meg a szentesi volt a leggavallérabb. Azt mondták, hogy az eltartásért ők visszaadják, nem kell nekik. De hát, mondom, Kis sógor jobb állású, mint én, és elfogadta, hát – avval voltam – ha adja, én is elfogadom. Ez volt úgy március, szóval tavasz elején, még a dolog se állt be... *gyött* be. De én nem kapom, hanem hallom, hogy a pénzünkön, mán az *enyimen* is kukoricát vett, felöntötte a padlásra, nyereségre.

Ez volt a harmadik pénzadásom Ádor sógornak. Kétszer kért költsön, egyszer meg nem adta ide, ami járt volna.

Elgyött az augusztus vége, de ekkor már mink is takarmány híjában voltunk. Mondom a feleségemnek, eredj el bátyádhoz... nekünk kukoricát úgyis kell venni, neki meg, tudom, hogy van, ha ad el, hát akár ki is fizetem, mert hát volt énnékem még azon felül is egy kis pénzem, de ha akarja, meg hát van nála pénzünk, számolja le. Három méter kukoricát elhoztunk bele, a többit megadta, de búzát ezen a pénzen már nem bírtam venni.

Pár évre a napam meghalt. Betegségbe esett, és rövid idő alatt meghalt. De az öreg még soká élt... tizennyolc-húsz évig még élt utána. Meg is nőült! Hetvenvalahány éves korában, hetvennégy-hetvenöt évesen... maga is már lassan tehetetlen, de evvel a *szüvisse* igen sok *pízt* keresett. Nem nézte, hogy kilenc óra, *szövögetett*, és pénzt keresett vele. Új életet akart kezdeni. Hozott egy asszonyt Morovicárul. Ezen oszt a fia annyira *felberzelkedett*, hogy az apját úgy meggyűlölte... lehet, hogy igaza volt, lehet, hogy nem... de mindjárt ki is zavarta a házból... mert az öregnek most már csak élvezete volt a házra. Az öreg hát elment, pár hónapig odaélt másfele...

A RÉGI JUGOSZLÁVIA VÉGE

1941. április 2-án újra behívtak... Kátyra, és ott mint szakaszvezető teljesítettem a kötelességem. De igen puszkaporos volt a levegő. Április 6-án már meg is jöttek az ellenséges gépek. Egyet éppen ott lőtt le felettünk egy jugoszláv vadász. Végig is néztem a csatát... Az őrmester úr meg is dorgált, hogy kiállok nem törődve azzal, hogy azok lőnek, és a golyók meg szállnak.

Hál' istennek, nem ért semmi baj. Átmentünk a Dunán, utánunk fel is robbantották a hidat. Pár nap múlva, amikor visszajöttünk, kompon kellett átjönni a Dunán. A hidat ott mosta a víz. Az újságban olvastam, hogy a hidat angol módra robbantották fel, hogy a híd íve úgy essen bele a Dunába, hogy hajó se mehessen a vízen. Részünkre ezzel véget is ért a háború. Hazajöhetünk. Itthon újra a dolog várt. Már család volt, és azoknak enni kellett adni.

MAGYAR IDŐK

Hogy ismét az anyaországhoz kerültünk, örömmel töltött el, de nem lettem nagyobb magyar, mint amilyen korábban is voltam. Nem könyököltem, nem kapaszkodtam a jobb megélhetésért, továbbra is maradtam részes arató, kukoricatoró, kapás – bár lett volna rá lehetőség, mert a magyarnak több szava volt...

Ezekben az években a részes munkák mellett béreltem is egy-két holdat. Legnagyobb tétel nálam az a három hold volt, amit 1944-ben béreltem. Egy holdat Kovács Károly bácsitól, két holdat meg Pacsér községtől. A Károly bácsitól búza alá, emezt meg kukorica alá. A Károly bácsitól bérelté fizettem száz pengőt, a községtől bérelté pedig száztizennégy pengőt, 57 pengőt holdjáért. A községtől kettőt kaptam majdnem annyiért, amennyiért Károly bácsitól egyet. Abba vetettem kukoricát, ebbe búzát.

Szemesi Józsinál arattunk, ott voltam részes arató. Fáradtságos volt nagyon, egész héten azt a nagy búzát vágni, akkor vasárnap – pihenő helyett – kaszát a vállra, tarisznyát egész napi étellel kettőnkre, mama meg hát hozta a nagygereblyét, meg nem tudom, még volt-e

valami más is... jól felpakolva, és mentünk kifelé a Tokaji-szálláshoz, a mellett volt a búzánk. Hát mire kiértünk... ugye háromkor indultunk... négy óra elmúlt. De még semmi kötelünk! Akkor húsz kereszt kötelet megcsináltunk ketten... tíz-tíz keresztet... és csak azután foghattunk az aratáshoz... a kaszáláshoz. Tizennyolc kereszt lett...

Egy kicsit olyan zölde is volt, de már itthon is vágtuk a búzákat, csak majdnem olyan... meg fáradtak, kedvetlenek is voltunk... tán hagyjuk itt! De egyet megfigyeltem, hogy teli volt avval a szipolybogárral. Mondom, ha itt hagyjuk, a jövő héten nem találunk ebben semmit... a jövő vasárnap. De így is volt a sora, mert másik vasárnap meg már kellett hordani. Ha akkor aratom, akkor nem *gyön* ki a hordás sehogy se, mert ugye hétköznap nem bírtam én itten... akkor a gazdáét kellett *csináni*... se aratni, se hordani.

*

Aztán hát *hítt ű* (Szemesi Józsi) törni is, jobban mondvá az apja *erőködött*, hogy fiam, hát meg kell adni az embereknek... De olyan nyakas volt ez a Józsi fiú, ez, aki még most is megvan, *akkó* még *megvót* az apja is, *negyvennégbe*. *Osz má akkó* nagyon összevissza világ *vót ittend*. Egyik *ère* menekült, másik *amára* menekült... meg ha nem is menekült, de mán most ott állt, hogy közelgett az ágyúszó, aztán aki iparkodott vagy megadta... *akkó má* az ember nem nézett arra, hogy hát...

– Hát kosztot nem bírok, édesapám, adni...

Hát dehogynem! Két asszony *vót*... *má* az anyja is meg a *felesége* is... mind a kettő jó erőbe *vót* még... Nem akart...

No oszt akkor... nagyon kapósak voltunk. Erős, *nyócas* bandánk *vót*... fiatal emberek... Trenka komát, azt meg – Cseri Gyulánál arattott – az dögönyözte, hogy na, Józsi, *akkó* fogd fel, egyezzünk meg a kukoricára. Hát lehet, itt vagyunk, *aszongya*, *nyócan* vagyunk, hát megegyezhetünk... De ez az Ortó, ez pedig Pap Sándor bácsi – az is meghalt... nagyon rendes, jóra való ember volt, magyar ember, *osztan* nagyon a szívire vette ezt a menekülést... mikor egy vasárnap itt menekültek a székely... *ezekből a csángó kösségekből, osztán* meghalt...

Ortó Ferenc meg Nagy Jóskával, evvel a... harangozó volt a reformátusoknál... az meg ott egyezett a kövesen Pap Sándor bácsival, én a köz-

•

ségházakapuban Szemesivel. Mellettem is volt egy cimbora, Trenkával is ott volt valaki meg Ortóval is, mondom, ez a Nagy Jóska...

Csak hát Szemesi...

– Add meg, fiam – *aszongya* az apja –, add meg, meg kell adni, fiam...

– Nnnem lehet, nem lehet, édesapám... nem lehet! – azt mondja.

– Hát – mondom – másképp nem megyünk, Józsi. Harag ne legyen, én másképp nem foghatom fel. Itt egy van, hogy kosztért vállalunk munkát.

Nem olyan sokba szoktuk mink nézni azt a kosztozást, de hát most úgy megkötöttük magunkat, éreztük a sztálini szellemet... hogy közeledik.

No oszt akkor Cseritől Trenka kiált, hogy no, hogy álltok, Ferenc... hogy álltok? Gyula megadta. Meszelt Ortó a *kezivel*, hogy kész... Sándor *bácsihó* megyünk. Úgy ráhallgattunk, pedig *fijatalabb vót túllünk*. De én ezt olyan nagy szerencsének tartom még *mámma* is, *mer* ha *Cserihő* megyünk... Cserinek a munkásait mind elvitték, *abbul* nem *gyött* vissza egy se. Ha mink vagyunk ott, minket visznek el...

Így jobban jártunk, mert itt voltunk a Zombori úton, azon az úton (a Cseri szállása felé vezetőn) meg volt a felhajtás, oszt ahogy azok kinn voltak, mink is kinn lettünk volna, mert akkor már nem volt itthon maradás, dobolták, hogy csak kifele munkára...

Mink meg hát *gyöttünk* haza a Zombori úton, *mer* haza kellett *gyönni* minden este... Egyik ezt hall, másik azt... az úton... ahogy összszetalálkozunk... estefele, nem este... Húúú... este! Mire öt óra, itthon kell lenni! Ilyen volt a dobszó, a parancs... Szóval összszetalálkozunk az egyik kisbíróval, Nécó bácsival:

– Mi van, Nécó bácsi? Mit szaladgálnak... hova mennek?

Ő nem tudja, de volt itt már orosz, volt itt már magyar, de talán még német is... Német talán nem, de magyar meg orosz...

No oszt akkor, hát *ugyi* mink *gyöttünk* a faluba, ott a szerb *vögyön*, a folyó mellett... De minden ablakra... ott, ahogy vannak a hegyoldalban azok a házak... olyan gyanúsán leskelődünk, hogy egyszer csak... hát *mámma* ki felel valakié...

No oszt Nagy Jóska a harangozóháznál lemaradt, ő ott lakott, hazaért, én meg mentem fel a kövesre. Hát ez a Horvát Dani... azóta már ez is

meghalt... *gyön*... Csordásnál dolgozott, ott a Szávó-féle mészárszékben volt ennek a Csordás suszternek a műhelye:

– Mondd *má*, mi van itt!

– *Vótunk má – aszongya* – magyarok, *vótunk má* oroszok, *vótunk má* mindenek – *aszongya*. – Itt ment tizenkét huszár, orosz... aztán meg *gyött* egy század magyar, itt állították le a katolikus templomnál a gépfegyvereket... De aztán – így mondják, hogy – Csete tiszteletes úr odament, hogy maguk elmennek, *mink* maradunk, *mink* isszuk meg a levét...

Valahogy hát hazaértünk. Akkor nap jöttek be az oroszok. Hazaértem, egy-két óra múlva itt voltak a faluban az oroszok.

Egy pár nap nem is mentünk ki, de egymást se kerestük olyan nagyon fel. Másnap-e, harmadnap-e elgyön Trenka:

– No, hogy értetek haza?

– Hát hazaértünk szépen – mondom –, nem bántott senki se bennünket.

– Mink „jól jártunk” – azt mondja. – Azt akartuk elkerülni, hogy ne menjünk bele a tűzbe, mint tik, és mi kerültünk bele, bekerültünk a Szever pincéjébe.

Ahogy bejöttek az oroszok, őrséget állítottak minden útnál, ilyen falubejárati útnál. Gondolták: katonaság vagy valami... oszt gyönnek itt ezek a munkásfélék... Sztoj! – oroszul... Bele a pincébe! Vitték őket... Egy kísérte... oszt oda le... bele a pincébe...

Azt is hallottuk, hogy *Csonoplán* – hát lehet, hogy rege volt – a községháza kapu alatt folyik ki a vér! Hát német község volt, lehet, hogy csináltak ott is, de itt is... Amit én itt elsorolok, itten volt egy 40-50 ember, aki eltűnt, Pacséról. Ezt is, ha a községházán... ennek is megindul a vére folyni. De hát ezeket elvitték Bajmokra, egy részét Topolyára, Szabadkára, ottan végezték ki vagy mit csináltak, mert nem jöttek elő sose.

Akik hát... No, hát azokat, no, mondjuk, hogy tán valami *vót*, háj a *fejín* vagy mit tudom én, hát azt megértette jobban az ember. De azt a munkásembert, a határban összefogottakat... Ezt mondtam én Trenkának... Gyere oda *közzénk*... nagyon *hítt*... mondom, ide

figyelj, addig ne is *híjj*, míg arra nem *gyön* elfogadható magyarázat, hogy megbüntessük *üket*, mer az olyan munka volt, az nem emberi munka volt.

Ahogy már mondtam is, Ortónak köszönhessük, hogy még világitunk, mert Cserinek a munkásait mind elvitték.

Hogy kik?

Partizánok... olyan felelőtlen egyének... Jártak itten kocsival... a szállásokon meg a *fődeken*, *ahun találtak* népeket... gyerünk csak kocsira... Két-három üres koci utánuk, *osztán* vitték *üket* Bajmokra... meg ki tudja, hova... Berkó Károlyt, Palágyi Lajost, a Páti gyereket, a Cindel gyerekiket, Szabó gyereket... szóval sokat, nagyon sokat...

Egy szerb *emberhő* ment magyar asszony *férbe*. *Vót* néki három családja... egy megvan, a Gyorgye, kettőt azt ottan *kivégeztek*, elvittek. Hogy hova? Ki tudja! Hogy mit csináltak velük, soha senki meg nem tudta, de közülük egy se került vissza. Pár napra rá bejöttek az oroszok, és elcsendesedett, megnyugodott minden.

AZ ÚJ JUGOSZLÁVIÁBAN

Aztán, hogy ismét változott a világ, és „felszabadultunk”, jött a földosztás. Megjegyzem, a magyar időben is osztottak földet, de mint háromgyerekes, nem jutottam be a jogosultak táborába. Akkor az volt az elv, hogy adjunk ugyan földet, de azért a munkáskéz megmaradjon. Nehogy már ne legyen, aki túrja a földet! Nagyon fájt, mikor még legényembert is fölé helyeztek egy háromcsaládos embernek!

Az új hatalom aztán adott földet, de úgy megrakta teherrel, hogy az *ingyen föld* igen sokat a sírba vitt. A beszolgáltatás nagyon terhes volt. Búzát, kukoricát, disznót, baromfit, mindent... Ha beadta az ember, jött az új kötelezettség. Megegett, hogy mire az ember hazaért a kirótt kötelezettség beszolgáltatásából, már várta az új tartozást követelő cédula. Aztán, ha nem vitte – mert már nem volt mit vinnie – beidéztek. A községháza pincéjébe zárták, verték, szőrét tépték, szájába köptek... Cudarabbul bántak az emberrel, mint az állattal. Szóval embertelen idők voltak azok nagyon.

Én is kaptam azt a rossz, árendás földet, meg is örültem neki, de azt jószág nélkül megjavítani nem lehetett. Jószágot tartani meg nem hogy nem volt kifizetődő, de kész ráfizetés volt. A meghizlalt jószágot kevesebért vették át, mint amennyibe a növendék állat, illetve a föletetett takarmány került. Be is kényszerítettek a *zadrugába*. Három évet ott is lehúztam. De oda már az asszonynak is be kellett kapcsolódnia, mert magam nem győztem. A legöregebb családunk ekkor már (1949–1953) bent járt Szabadkán a tanítóképzőbe. A taníttatás pedig idegenben sokba kerül. Kvártély, koszt, ruházat... Éhezni talán nem éhezett, de igen sokat nélkülözött.

A szövetkezetek felbomlása után önállóan gazdálkodtam. Lovat is vettem, és amíg erővel bírtam, nem hagytam magam. Talán az alatt a másfél-két évtized alatt voltam a legkevésbé más keze-lába. Napszámából paraszt lettem. De olyan igazi, mint aki azt gyerekkorában kezdi, sohase.

Kis sógor nagyon jó paraszt volt. Ő az volt, nem volt suszterinas, mint én. Szántott, vetett... Mert hát ugye volt itt is, aki még paraszt volt, de soha nem kellett lóval dolgozni, csak napszámos. Hát én is ugye sokáig voltam paraszt, de lóval nem dolgoztam, hanem napszámába. Kapáltam, arattam, kaszáltam, gépnél voltam, kukoricát törtem, de lóval nem szántottam.

Hogy ki az igazi paraszt?

Az az igazi paraszt, aki elszegődik kanásznak... Ott már, kanász korában *má odadják* neki a lovat is egy kicsit, hogy *ugarójjá* csak csendesen, erősebb kanásznak. Hát az oszt megtanulja... az a gyerek. Mert annak is van sora. Azt, ha nem tudja, akkor... akkor csak *baggadozik*. Nem igazi paraszt.

A „vizsga” már a *borozdolással* kezdődik. Egy *igenyes borozdát* húzni, nem minden új kocsisnak sikerül. Mert amelyik kocsis nem tud *igenyesen* hajtani, annál a lovak – ahogy *irányítsák* – *ēre-āra* elmennek.

Borozdój meg, aztán majd én szántok! Akkor az a jobb paraszt *megborozdol*. Húz egy olyan *középborozdát* vagy akármit, hogy csak no...

•

Hát *megborozdoltam* én is, meg bele is gyakorlódik az ember, de még azért mindig volt egy igazi paraszt mellett egy kis különbség, mikor az megcsinálta, vagy én megcsináltam.

Mondom, ez a Kis sógor, hát szóval nagyon jó paraszt. Ez úgy el tudta irányítani a lovakat, hogy mintha nem is fogná a száját... Oda volt az ekeszarvára kötve az a *gyeplű*, ő meg az egyik kezével fogta a szarvat, a másikkal meg a... Osztt csak ennyit. Amelyik félrement, húzta vissza, *osztán szép igenyes borozdát húzott*.

Mondják, vagy hát mondjuk, hogy mindenkor lehetek paraszt... Eredj el, fiam, inasnak – mondja a szegény ember a fiának –, mindenkor lehetsz paraszt. De olyan paraszt sohase nem lehet, mint aki azt gyerekkorában kezdi. Én már tapasztalt ember... Mondom, én is inas voltam, aztán hát lettem paraszt is, lóval dolgoztam, de meglátszott az, hogy

A kocsin Markus gazda, a járdán pedig az iskolába induló tanító lány

nem voltam én olyan paraszt, mint amaz. Lehet paraszt, de olyan igazi paraszt nem.

A CSÚNYA ÜGY HÁBORÚ UTÁNI FOLYTTATÁSA

Most elbeszélem a földosztásnak egy családunkat érintő részletét, illetve az abból származó bonyodalmat. Bár egy cseppet sem dicsekvésre méltó eset, mégis megteszem, hisz a történésekhez nekem is közöm volt, az előzmények pedig még a háború előttre nyúlnak vissza, és azokról már korábban szóltam is. A folytatás meg úgy volt, hogy megjött az az áldásos agrárreform...(1946). Hát örültünk is neki... Hát bele is estünk mindjárt az elsőbe... *Földadásba.*

Ádor sógor hát ugye negyedmagával volt, két család meg ők ketten... Odabent azt nem tartoztak ekkor még tudni, hogy van ott több család is, hát az apjuk is ott volt velük... Elég az hozzá, hogy négy hold földet kapott.

Trenka koma volt olyan földosztó nagyember. *Aszongya:*

– Na, mit szól Ádor sógor a földnek? Örül?

– Örül, örül, de egy kicsit keveselli.

– Hogy kevés? Hát nem járhat több. Ahány családtag, annyi hold föld.

– De hát – mondom – az apja is ott van.

– Az apja? Ű tartsa?

– Hát – mondom – így van egyezve.

– No – azt mondja –, majd én intézkedek.

Itt lakott akkor nekem *átal* ez a Trenka koma. Kint ülünk a sarkon, ott Dáncsó előtt, azon a garádicson. Olyan időszak volt, pihenő. *Gyön* Márkó, ez meg volt az írnök, olyan jó tisztviselő a községházán.

– Te, Márkó, gyere csak ide!

– No, mondjad, Józsi, mi van? – olyan rendesen.

– Hát nem jól csináltuk. Ádornak nem adtunk rendesen földet.

– Hát dehogynem, Józsi. Hát apa, anya meg két család. Nincs ott több.

– De hát ott van az öreg Ádor is – azt mondja.

•

– Hát, Józsi, nincs rajta az izén, a papíron, hogy öten vannak, hát azért kapott négy holdat.

– Ember – azt mondja –, ennek még...

– De Józsi, ide már nem lehet adni földet, mert én lezártam azt a...

– Hát az öreg Ádor Jánosnak?

– Oda lehet – azt mondja. – Van is *ittend* egy helyen 18 kvadrát, szép darab föld – azt mondja –, ezt hát oda bírom neki adni.

Oda is adta.

Tízegynéhány évvel később... mikor *gyött* ez a másik ügy, azért is mentem olyan könnyen bele. Énnékem nincs rajta mit vesztenem... Bántott egy kicsit a lelkiismeret, hogy nem *ippen* helyes dolog, de nincs mit vele vesztenem. De nézzük csak sorjában!

Meg is halt az öreg. Egyszer mondom én Kis sógornak – mert a földet mink munkáltuk lóval –, ennek ám egy negyed része a tied!

– Hohyhogy?

– Hát – mondom – ez az öreg Ádor földje.

Ő nem is volt evvel tisztában. Mondom: ezt az öreg Ádor kapta. Már tíz éve, hogy meghalt, és nem *hínak* bennünket *tárgyallásra*. Hát, mondom, nézd meg a községházán... De megállj, mondom, nekem a doktorral, a Szűcs doktorral lesz dolgom a héten, én megkérdezem *tőlle*, hogy hogy is áll ez. No oszt el is mentünk hozzá.

Egyszer jövök a másik családomtól biciklivel le a kövesen, a doktor meg jött felfele gyalog. A hídnál találkozunk.

– Megállj csak, Lajcsi – a doktor nekem.

Megállok.

– Úgy van, ahogy te mondd. Egy hold kétszáz *szegöl föld* az Ádor János nevéen van.

– Nahát, akkor mit csináljunk evvel?

– Bementek – azt mondja – Milorádhoz, és megsürgetitek a tárgyalást.

Leadom ezt Kis sógornak.

De közben még egyszer volt dolgom a doktornál, az ügyvédnél.

– Hát mi van avval a földdel, Lajos? – kérdi az ügyvéd.

•

– Hát – mondom – állítólag el akarjuk venni...
– Nem mondom – azt mondja –, húsz-harmincezer dinár... Több úgy se jár nektek, de azért örök haragot... Mert jogilag nektek van igazatok, de ebből örök harag lesz...

Hát az is lett, ezt sikerült elérnünk.

Mondom aztán Kis sógornak:

– Hallod, Kis sógor, én nem piszkálom. Rozi, a feleségem azt mondja, őneki nem kell, nekem meg semmi közöm hozzá, nem az enyém az örökség, nem én kapom.

Öt-hat hónap múlva azt mondja Kis sógor:

– Hát az öregebb várjon a fiatalabbnak a halálára?

– Mit akarsz már megint? – így én.

– Elvesszük azt a földet!

– De mondtuk, hogy nem avatkozunk bele.

– Hát én elmék hozzá!

El is ment.

– Jó, hogy *gyössz*, Kis sógor – gyere, *osztán* igyál! – meséli később Kis sógor.

– Megállj – azt mondja –, előbb megmondom, miért *gyöttem*. Aztán még ha van kedved, akkor ihatunk. Azért *gyöttem*, Ádor sógor, hogy most már azt a *földet el két tán* rendezni.

– Benne vagyok, azt mondja, lehet – így Ádor. Boros fővel-e, hogy-e... de ekkor beleegyezett.

Elmegyünk oszt Milorádhoz, hogy ezt meg ezt a földet akarnánk megsürgetni... a tárgyalást.

Mindjárt összeírta az adatokat, a családtagokat, *holtartózkodási helüket*, egyik Szentesen, másik Gödöllőn, Zsuzsa nénje Szabadkán, Ferenc, Mári (Kis sógor felesége), Rozi (az én feleségem) meg itt helyben.

Meg is volt a tárgyalás a külföldön élők nélkül, de azok is részesek lettek benne. Ferenc sógor nagy mérgében leköszönt, hogy nekem nem kell. Zsuzsa nénje meg tán egy kicsit úgy olyan dörgölődzéképpen – hát ő nyugdíjas asszony – azt mondta, neki se kell. Megint csak négyfele ment az a tizennyolc *kodrát föld*.

●

Kis sógor azon volt, hogy adjuk el. Százezer dinárért odaadhatod, és elosztjuk a pénzt. Hírül is adtuk. *Gyöttek* oda vevők, Majlát Albert sógor feleségestül:

– Mit kér érte, sógor?

Hát én egy kicsivel többet kértem, mondom:

– Százhuszonötezer dinár.

Avval nyúl a zsebbe, és adta ki a foglalót:

– Tessék, akkor le van foglalózva.

Akkoriban így mentek a földek. Egy rendes, nem agrárföldet is ennyiért adtak el. Meg is lett a szerződés is csinálva. Én aztán jelentkeztem a Magyarországon élőknek, hogy gyertek, van itt egy kis örökség... Horribilis valamire ne gondoljatok, de annyit megér, hogy szét is néztek, meg kaptok egy kis pénzt, vásároltok valamit és az útiköltségetek is talán meglesz.

A CSÚNYA ÜGY EPILÓGUSA

Hátul az udvarban rakom a kúpot, Kis sógor meg hányja le a kocsirol a szárkévéket, Ádor sógor meg *sunyiskodik*, *megyen* el a kapunál, de úgy benézett.

– Ez is – mondom –, még nem vettük el a *főggyt*, sose nézett *ēre*, most hogy elvettük a *főggyt*, beles a kapun.

Felhívatott a községházához, hogy oltalmat kér.

Kis sógort is felcítálta egyszer a községházához. Az meg úgy történt, hogy közben ő meg is nősült... hát egy olyan asszonyt *talát* elvenni, mert előbb szegény lányt vett el, de most megválogatta, hogy teli volt mindennel. Nagy házuk volt, de volt ott egy három-négy lánc föld is. Nagy ház, aminek minden fülkéje, padlása, pincéje tele volt ki limmel, ki lommal, úgyhogy egy hétig – nekem is akkor megvolt még a lovam – én is minden nap tettem egy fordulót, de csak úgy, sógorság fejében. Ő se kérdezte, hogy mivel tartozik, én se mondtam neki, hogy nekem ennyi jár.

– Ráérsz?

Hát Kis sógor volt az egyik:

– Gyere el! – *aszongya*. Cimborák is voltunk.

– Jól van hát, kerülünk egyet.

Hol egy kocsi téglát, hol egy kocsi lomot, szóval mindig hoztunk valamit. Teli is lett neki mindene: kamrája, gangja, *fészzerje*...

Volt ott egy szekrény, ami még hát elég lehető volt, de nem tudta hova tenni. Azt mondja Kis sógornak: Vidd el!

Hát elhozta Kis sógor, de nem úgy vette ő azt, hogy most már azt elkapta, csak hát, hogy fedél alá vigye, mert ha a szabad ég alatt marad, szétrepedezik.

Egyszer üzent Ádor sógor, hogy a szekrényt hozd haza. Kis sógor meg visszaüzent neki: ha kell, gyere el érte.

Ádor sógor fel gyorsan a községházához, hogy hát... hogy elvitte a szekrényt a sógora, de nem hozza haza.

Természetes, hogy a hatásának az a kötelessége, hogy a bepanaszolt felet felhívassa, és megkérdezze, hogy milyen szekrényről van szó, és miért nem adja haza.

Kis sógor azonban nem volt megijedve, hanem Ádor sógort úgy csúffá tette, lekiabálta, hogy olyat még nem kapott a sógor.

A VÉG

Ahogy az erőm fogyott, a földet eladogattam, az árát pedig a gyerekek közt szétosztottam. Maradt még másfél hold. Ebből éldegéltünk, amíg bírtuk magunkat erővel. Amíg a földön a gyalogmunkát el bírtam végezni, addig elég volt, addig meg tudtunk élni belőle. Csikorogtunk meg nyögtünk, de nem jajgattunk.

1976 aztán bekoronázott! Először abból a drága magból kétszer vetni, kétszer géppel eldolgoztatni... De már megmunkálni nem bírtuk. Kint voltunk mind a ketten a mamával, meg csináltuk is, de nem haladtunk. Én még két nap kimentem, utána a harmadik nap Évi, a kis unokám is kijött utánam, úgyhogy fél holdat bekapálgattunk, de a többit nem bírtuk erővel. Ki kellett adni. Trenka Feri és neje kapálták be. A másodszori kapálással a dolog megismétlődött. Fél holdat üggyel-

●

bajjal bekapáltam, de a többit ki kellett adni. Addig-addig, hogy a jövedelmet megette a munkabér.

Ezen aztán úgy elkeseredtem, hogy ősszel, mikor nagy kinnal-bajjal elvégeztük a törést, mondom a mamának:

– Én ide ki nem jövök többet!

Ő se, mondja a mama is.

Látta ezt több arra dolgozó földszomszéd:

– Nem adja ki, Lajos bácsi? Szóljon, én kiveszem...

Aztán, hogy már végleg nem bírtuk, se a mama, se én, hát döntöttünk: kiadjuk. De a zadruga ezt a számításunkat is áthúzta. Abban az évben a szolgáltatás, a műtrágya, a vetőmag ára toronymagasságig emelkedett, a kukorica ára pedig lefelé süllyedt, az előző évi 12 500 dinárról 8 500 dinárra esett. De még ilyen áron se kellett a kukorica senkinek. Így a szomszédok, akik a földet akarták volna kivenni, visszahőköltek, elálltak a szándékuktól.

Akadtt volna ugyan egy fiatal pár, aki kivette volna, de az árendát csak az újból (ősszel, amikor a termést betakarítja) vállalta volna fizetni.

Csakhogy az ilyen üzletre Ratkai Károly sógorék már ráfizettek.

Az ilyen árendás eljárása, hogy pénz nélkül kiveszi a földet, a gépi munkát a zadrugával a föld terhére elvégezteti, kapáláskor kapálni odamegy, ahol a munkájáért pénzt kap, aztán ősszel a termés nagyját lekapja (leszedi), az árendát meg a gazdával, amíg az győzi cérnával, várhatja. Aztán, ha a gazda türelmét veszítve fölkeresi, hogy hát mi lesz az árendával, közli, hogy ő bizony nem is töri, meg nem is viszi, ott van, oszt szedje, de a szántás, vetés meg miegyéb a föld nevéen van, azt ki kell fizetni.

Mivel ebbe a csapdába aztán végképp nem akartam beleesni, mit volt mit tenni, eladtam az utolsó másfél holdat is. Ennek az árát is szét akartam osztani a család közt, de mind tiltakozott:

– Ne ossza szét, papa! Éljenek belőle.

Hát éltünk is, de meddig?

Decemberben eljön a középső lányom. Olyan bánatos arcot vágva, keserves hangon panaszolja, hogy ők nem bírnak vágni. Megsajnáltam. Hát – mondom – van itt egy kis pénz, az utcafalra van tartogatva, ha április elejéig-derekáig meg bírjátok adni, akkor *odadom*. Májusban már kell a pénz, az utcára fel kell rakatni a falat.

– Még előbb megadjuk! – fogadkozott.

A felét megadták, de azt se időre. A másik felét meg meg se adják, mert tudtukra adta, hogy haragszik.

Haragszik? De hát miért? Talán azért, mert megint rászedett, becsapott?

És nem először! Már máskor is megjártam vele. Még régen, amikor *odadtam* neki az adóra félretett pénzt. Azt is csak rövid időre kérte, de aztán elfelejtette visszaadni (akárcsak a biciklit). A pénzem mellett nekem is úgy kellett kérnem, hogy az adót időben rendezzem. Nála csak az a fontos, hogy kapjon. A megadás az egészen más, arra ő nem sokat gondol, arra gondoljon a kölcsönadó.

A nagyobbik *jányom* már befejezte a tanítóképzőt, már tanított is, amikor ő, a kisebbik még a nyolcosztályost se akarta befejezni. Pedig biztattam, noszogattam:

– Eredj, *jányom*, iskolába, mert majd szemrehányást teszel, hogy téged nem járattunk!

Én szerettem volna, de ő nem... Ő nem tanul – hajtogatta.

De nem is igen dolgozott, hogy keresett volna. Férjhezmenetelekor (úgy szökött meg!) azért követelte a bútort meg a *staférungot*. Amikor meg a földet eladtuk, két részre tartott igényt, mert neki nincs iskolája! Hát ezért?

Vagy talán azért, hogy mivel már nincs erőm dolgozni, és a tartalék is rég elfogyott, így hát néha nemcsak kapni, de adni is kéne? Ezért?

Töprenghetek ezen eleget, akkor se tudom megfejtani. Van három családom, de öreg napjaimban nincs sok örömöm benne. Én igen szerettem őket egytől egyig, még a falatot is megvontam a számtól, csak nekik legyen jó. De most, hogy öreg napjaimban tőlük kéne egy kis segítség kosztra, miegyébre, kettő közülük inkább haragszik. Talán, ha annak idején másképp gondolkodom, és nem adogatom el a földet, vagy nem osztom szét az árát, akkor most vénségemre a földért, házáért

•

csak akadna valaki, aki eltartana bennünket eltakarításig. Mert régen ez úgy volt: ha a szülő már nem bír dolgozni, a gyermek tudta a kötelességét. De ez már a múlt. Erre már nem érdemes szót fecsérelni. A jelenre meg marad a szomorú valóság, hogy akinek élete folyamatosan gonddal-bajjal volt teli, annak a végnapjai se lesznek vidámak. Sajnos, hogy erre csak most, hetvenegynéhány éves fejjel döbbsentem rá. Amikor a földet eladtam, és az árát a gyerekeim közt szétosztottam, akkor ezt még nem tudtam...

•

•

•